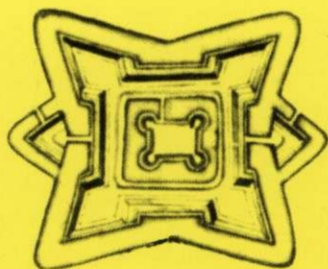

ale

Historisk tidskrift
för Skåneland

Nr 1 1991

ale

Historisk tidskrift för Skåneland

utges av De skånska landskapens historiska och arkeologiska förening
och Landsarkivet i Lund.

Redaktionskommitté

Länsantikvarie Carin Bunte, Malmö

Professor Erik Cinthio, Lund

Arkivarie Bengt Danielson, Lund, re-
daktionssekreterare

Museiråd Torkel Eriksson, Helsingborg,
redaktör

Högskolelektor Gert Jeppsson, Lund

Docent Sten Skansjö, Lund

Landsarkivarie Anna-Christina Ulf-
sparre, Lund

innehåll

	Sid.
Björn Westerbeek Dahl: En dansk kortserie fra Skånske Krig 1676–1679	1
Greger Andersson: Stadsmusikanter i Skåneland under 1600- och 1700-talet. II	18
<i>Omslagsbild</i> Malmöhus 1677	

En dansk kortserie fra Skånske Krig 1676–1679

Af Bjørn Westerbeek Dahl

Haraldsgade 35, 2. tv, DK-2200 København N, Danmark

Krigen i Skåneland 1644–1710 har efterlämnat ett omfattande kartmaterial, både på den svenska och den danska sidan. Här belyses en serie tidigare opublicerade danska kartor från krigsåren 1676–79. Författaren är bibliotekarie vid Rådhusbiblioteket i Köpenhamn.

Kortmappen

Da Samuel von Pufendorfs pragtværk om Karl 10. Gustavs krigshistorie blev udgivet i 1696, kunne generalkvartermester Erik Dahlberg endeligt se resultatet af sit slid med at fremskaffe og redigere forlæggene for de 112 krigshistoriske kobberstik, som værket var forsynet med.

På dette tidspunkt havde Dahlberg allerede under Skånske Krig 1676–1679 påbegyndt en fortsættelse, en Karl den 11.s krigshistorie. Den blev dog aldrig afsluttet, men en del af de tegnede forlæg er bevaret og er hyppigt blevet brugt som illustrationer fra krigen.

Mindre kendt er det, at der også fra dansk side er bevaret et lignende ufuldendt illustrationsværk, forsynet med historisk og topografisk vigtige kort. De har ikke – som Dahlbergs tegninger – haft den offentlige bevågenhed, som deres kunstneriske kvalitet og deres topografiske værdi kunne berettigg til.

Kortene ligger i en mappe i det danske Rigsarkivs Kortsamling og omfatter ialt 40 planer, alle med tilknytning til Skånske Krigs begivenheder fra den danske hærs manøvre på Almind Hede ved Kolding i Jylland i foråret 1674 til indtagelsen af Marstrand i 1678.¹ Blandt de 40 tegninger er dog medregnet 17 slagopstillinger og 4 kort, der synes at være anbragt

i samlingen i nyere tid, heriblandt et kort over Slaget ved Lund og en stor plan af Landskrona, dateret 10.8.1677. Tilbage bliver 19 kortplaner, hvoraf de 10 viser situationer fra Skåne, Halland og Blekinge, og det er først og fremmest disse kort, der skal præsenteres her:

Fælles for samtlige kort er en række forhold, der viser, at de er tegnet efter en forudgående fast plan: Ikke alene er de alle smukt farvelagt med klare grønne, blå, røde, gule og brune farver, men de har – for såvidt som de ikke er blevet beskåret i nyere tid – alle en karakteristisk dobbeltramme i sort tusch. De fleste af kortene er forsynet med en målestok og alle kortene på nær et enkelt, hvor særlige forhold gør sig gældende, er tegnet i et måleforhold, der har ca. 1:6.877 som udgangspunkt. De fleste er i det dobbelte måleforhold og et enkelt i det ti-dobbelte. Kortene er forsynet med stednavne og de fleste med meget fyldige index. Deres enhedskarakter er således åbenbar og alle kort synes at være tegnet af samme person.

Planerne er i forskelligt format, og det kan ses, at de største tidligere har været falset – en eller to gange, og at de på bagsiden alle bærer spor af at have været indklæbet i et stort håndskrevet bind med oplysninger og afskrifter af kongelige

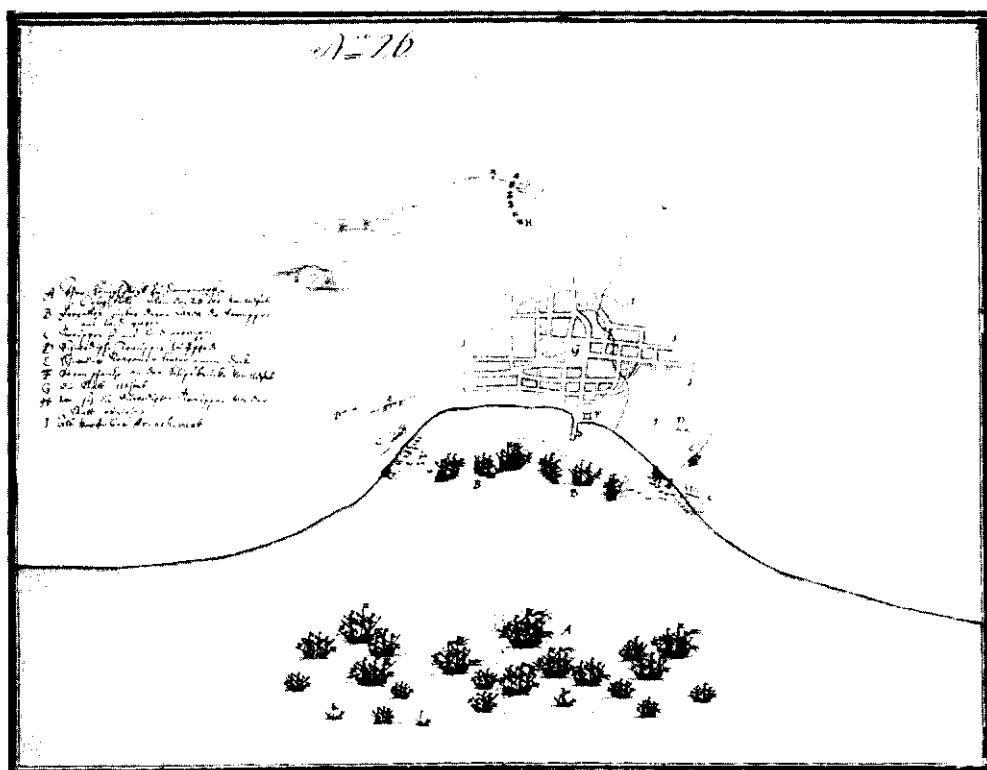

Fig. 1. Den danske landgang i Ystad juni 1676 (katalog nr. 1).

ordrer, relationer m.v. om Christian den 5.s militærhistorie fra kongens tiltræden i 1670 til slutningen af Skånske Krig. Det er af eftertiden blevet kaldt »Originalmanuskriptet til Kong Christian den 5.s Krigshistorie» og findes idag i Krigskollegiets Arkiv i det danske Rigsarkiv, som i 1897 modtog både manuskript og kortmappe fra det Kongelige Garnisonsbibliotek.²

I Garnisonsbibliotekets kataloger kan både manuskriptbind og kortmappe følges tilbage til 1793, og det ses af senere kataloger, at kortplanerne er blevet taget ud af bindet engang mellem 1830 og 1845, men desværre giver de ikke nogen specificering af kortbilagene.³

Da kortene blev taget ud, blev de lagt i

en topografisk rækkefølge og nummereret. Ved overdragelsen til Rigsarkivet i 1897 blev ordningen ændret, så kortene kom til at ligge i kronologisk følge. De blev endnu engang nummereret, og da de fleste af kortene tillige har en talbetegnelse svarende til manuskriptets kapitelinddeling, er deres bagsider et godt studie i kortmateriales ofte meget brogede historie.

Kort og billeders veje kan være kringledede: I Det Kongelige Biblioteks Kortsamling findes seks planer med motiver fra Skånske Krig, der alle tydeligvis er beslægtet med de tilsvarende kort i »Krigshistorien».⁴ Både motivisk og stilistisk hører de nøje sammen med disse kort, selvom de ikke er helt så textrige,

og kun et enkelt af dem har den karakteristiske dobbeltramme. Også hvad måleforholdet angår er kortene indbyrdes afhængige, idet Det Kongelige Biblioteks kort også har deres afsæt i grundforholdet ca. 1:6.877. Kortene fra Det Kongelige Bibliotek vil i det følgende blive behandlet sammen med planerne i Rigsarkivets kortmappe.

Korttegneren

Ved en sammenligning af håndskriften af de tre personer, der har skrevet manuskriptet og den, der har tegnet kortene, er det tydeligt, at korttegneren er en anden. Til gengæld kan der ikke herske nogen tvivl om at kortenes ophavsmand er den danske militæringenjører og generalkvartermester under det meste af Skånske Krig, Gottfried Hoffman (ca. 1630–1687).⁵ Siden 1671 havde Hoffman været dansk militærkartograf og skulle »offuer alle wore festninger och schantzer wisse [altså korrekte] Carter troligen forferdige saa som de effter af Oss samtyckte dessiner best bör at were fortificerede, dissiligeste med hoyeste flid sammensanke alle qvarter Ordninger; Item beschaffenheder aff wore lande och ströme, och altsaadant lefere i Vores krigs Collegio til troe verwaring».

Det var således nærliggende at benytte Gottfried Hoffmanns evner som korttegner – og ikke mindst hans omfattende kortarkiv – til udarbejdelsen af kortbilagene til – hvad man kunne kalde – Skånske Krigs officielle historie, og en sammenligning mellem hans egenhændige breve og skriften på de omtalte kort må udelukke enhver tvivl om, at han er ophavsmanden.

Hoffmann havde siden sin ansættelse som ingeniør i 1653 tegnet en mængde

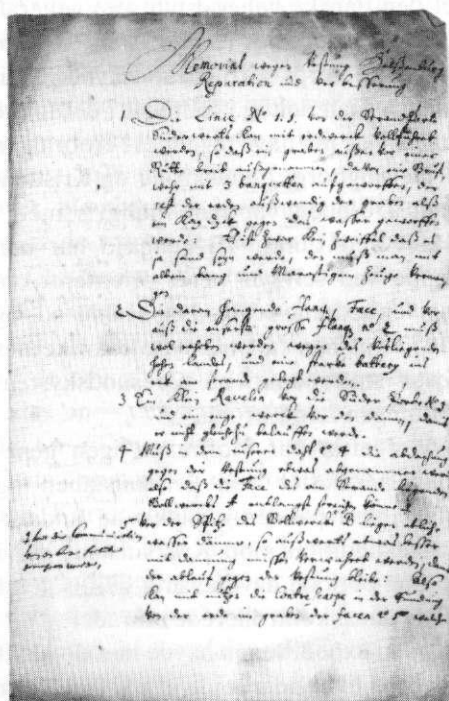

Fig. 2. 1. side af Gottfried Hoffmanns rapport om Helsingborgs befæstning 1678. – Rigsarkivet, København.

kort af meget blandet karakter: Fra 1653 til 1657 var han tilknyttet Helsingborg og fra denne tid kendes en lang række fæstningsprojekter fra hans hånd. Hans deltagelse i den første af Karl 10. Gustavs krige mod Danmark i 1657–1658 dokumenterede han bl.a. i et stort oversigtskort over det nordvestlige Skåne.⁶

Efter Skånes overdragelse til Sverige i foråret 1658 blev Hoffmann forflyttet til København, hvor han i de følgende år fik det ansvarsfulde hverv at være ingeniør under belejringen 1658–1660. Fra denne tid stammer to kopier af den danske kartograf Johannes Mejers kort over Skåne, der viser, at Hoffmann stadigvæk indsamlede materiale til sit arkiv fra de tabte landsdele.

I 1676 var Gottfried Hoffmann tilknyt-

tet den danske generalstab som general-kvartermester og ledede som overingeniør et korps fortifikationskyndige pionerer. Han deltog i felttoget i det første krigsår, og må have taget del i erobringen af Helsingborg, Landskrona og Kristianstad. Desuden var han muligvis med i Slaget ved Lund. Til gengæld har han næppe ved selvsyn været orienteret om begivenhederne i Ystad og Halmstad, og i 1677 var han fast tilknyttet danskernes sidste støttepunkt på Øresundskysten, fæstningen Landskrona.

Året efter var Hoffmann igen generalkvartermester ved generalstaben og fulgte med på den mislykkede undsætningsexpedition mod Kristianstad, der i en lang periode havde været helt isoleret fra de danskkontrollerede områder.

Inden expeditionen havde han dog haft lejlighed til at udarbejde et par projekter til en omfattende nybefæstning af Helsingborg, hvor han greb tilbage til sine ældre planer fra 1650'erne.⁷

I slutningen af 1678 var Hoffmann tilbage i København igen, og under krigen – eller muligvis umiddelbart efter – må han have tegnet sine mange kort. Gottfried Hoffmann døde i midten af februar 1687.

Kortene

De 16 kort over Skånelandene, som skal omtales her, repræsenterer de vigtigste begivenheder under krigen: Skinangrebet i juni 1676 mod Ystad, der skulle svække de svenske styrkers opmærksomhed mod Øresundskysten (kort 8), hvor hovedangrebet blev sat ind nogle få dage senere (kort 9).

De hurtige danske fremskridt i sommeren 1676 er naturligvis også gengivet: Belejringen og erobringen af Helsingborg (kort 10), Landskrona (kort 11) og Kristi-

anstad (kort 19 og Det Kongelige Bibliotek). Men også nederlaget ved Halmstad optræder i kortserien (kort 12 og Det Kongelige Bibliotek).

Da den danske hær gik i vinterkvarter i Nordvestskåne aftegnedes et topografisk kort med grænser for de forskellige danske regimenters forlægningsområder (kort 13). Kristianopel og Karlshamn (kortene 18 og 17) er gengivet på hver deres kortblad.

Danskerne sad særdeles usikkert på de erobrede dele af Skåne og efter nederlaget ved Lund trak man sig tilbage til fæstningerne. Helsingborg måtte overgive sig i slutningen af december 1676, og herefter benyttedes Landskrona som base. Fra træfningen ved Rönneberga den 27. maj 1677 findes et stort kort (Det Kongelige Bibliotek). I slutningen af maj 1677 sendtes en undsætningsexpedition mod Kristianstad, der var omringet af svenske tropper (Det Kongelige Bibliotek), og en måned senere forsøgte man et mislykket angreb på Malmö (kort 22 og to kort på Det Kongelige Bibliotek). I 1678 var Kristianstad endnu mere isoleret fra de danske tropper i Landskronaområdet, og endnu en undsætningsexpedition mislykkedes. Herefter ebbede krigsbegivenhederne i Skåne langsomt ud.

Kortplanerne viser altså hovedbegivenhederne i Skånelandenes måske mest afgørende år.

Forlæggene

Kortene er ikke »originalkort», forstået i den snævre betydning af ordet, som indebærer, at korttegneren selv har opmålt og tegnet området på stedet under begivenheden. De er i den forstand kopier. I de fleste tilfælde er forlæggene gået tabt, men for flere af kortene gælder det, at vi

kan spore forlægget og dermed vise Hoffmanns arbejdsmetode.

Det var den danske flåde under den hollandske admiral Cornelius Tromp, der i juni 1676 havde sat sig fast omkring *Ystad*. Tromp udbad sig i et brev til Christian den 5. 3. juli en fortifikationskyndig ingeniør sendt til byen for at få lagt sidste hånd på et kort. Ti dage senere skriver admiralen, at fortet nu er afstukket, og han vil sende kongen en plan »af byen og dens skanser». Hvem den udsendte ingeniør var, vides ikke, men Hoffmann kan som chef for fortifikationsbetjenene ikke have været uvidende om arbejdet, og han kan nemt have skaffet sig en kopi af kortet.⁸

Det kort, Hoffmann benyttede sig af til sit store Øresundskort med den danske flåde på vej mod *Råå* kunne han finde i sit eget tegningsarkiv: I 1657 havde han tegnet området på sit oversigtskort over det nordvestlige Skåne. Det kopierede han nu. Hven og Saltholm ændrede han, så deres kystkonfigurationer fulgte Johannes Mejers kort over Skåne, som han selv havde kopieret i flere eksemplarer i slutningen af 1650'erne.⁹

Til kortet over *Helsingborg* har han naturligtvis revideret et af sine egne fæstningsplaner fra 1650'erne, så den svenske skanse omkring Kærnetårnet fra 1660'erne er kommet med. Betegnende er det imidlertid, at han gengiver sin gamle fæstningsvold i fuld streg, selvom den var stærkt forfalden og udjævnet flere steder.¹⁰

Landskrona var den by i Skåne næst efter Helsingborg, som Hoffmann kendte bedst, idet han opholdt sig i byen det meste af 1677. Sammen med fæstningsingeniøren Henrik Ruse forsøgte han at udbedre voldanlæggene og har efterladt sig flere tegninger over byens fæstnings-

værker, som han kan have benyttet som forlæg for sine kort.¹¹

Til sine to afbildninger af *Kristianopol* og *Karlshamn* må han have benyttet sig af andres forlæg. Da Tromp i slutningen af august 1676 fik ordre til at erobre de to byer, blev han forsynet med »affrissningen af de tvende festninger Christianopol og Karlshamn». De to kort har åbenbart ikke været altfor præcise for kort tid efter, da Karlshamn den 7. oktober 1676 havde overgivet sig til danskerne beordredes en – desværre unavngiven – konduktør til byen for at optage »et juste Carte» af skansen og situationen af havnen. Kortet i »Krigshistorien» udmærker sig ved ikke blot at vise byen, men også havneindløbet, så det er vel sandsynligt, at Hoffmann har benyttet sig af dette kort, som ikke omtales yderligere i kilde-materialet.¹²

Til sit kort over de danske forlægninger i det *nordvestlige Skåne* i efteråret 1676 kunne han kopiere sit gamle oversigtskort fra 1657, som det i detaljer følger. Det er som det eneste af de her behandlede kort ude af det fælles grundmål, men bemærkelsesværdigt er det, at kortet er i nøjagtigt 2/3-dels af måleforholdet af det originale kort (ca. 1:120.412 i forhold til ca. 1:181.932). Forlægget synes at være oplagt. På dette grundkort er regimenternes forlægninger anført med forskellig farve i overensstemmelse med den planlagte fordeling. Kantonnementet må også være fremgået af det kort »von den schonischen winter quartieren», Karl von Ahrensdorff sendte tilbage til Krigssekretær Herman Mejer den 15. oktober 1676 – på et tidspunkt, hvor Ahrensdorff opholdt sig i Engelholm i færd med at organisere forlægningen af tropperne. Beslutningen om troppernes fordeling er sandsynligvis taget centralt i den danske

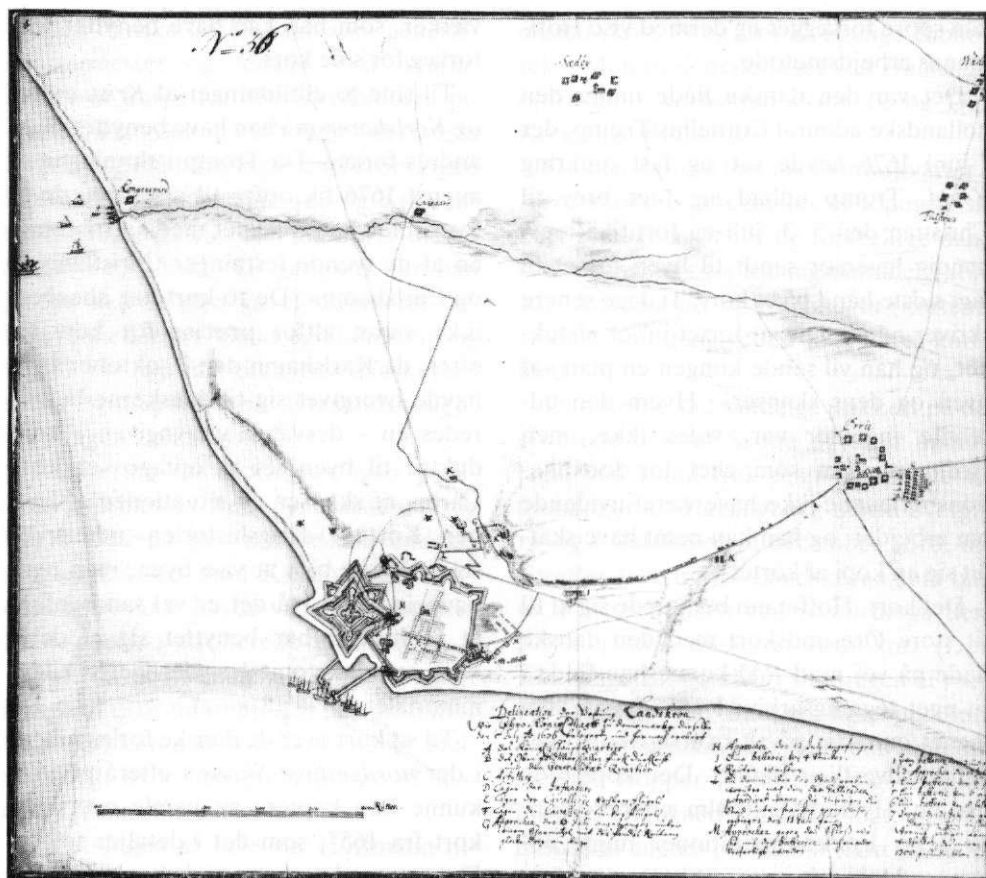
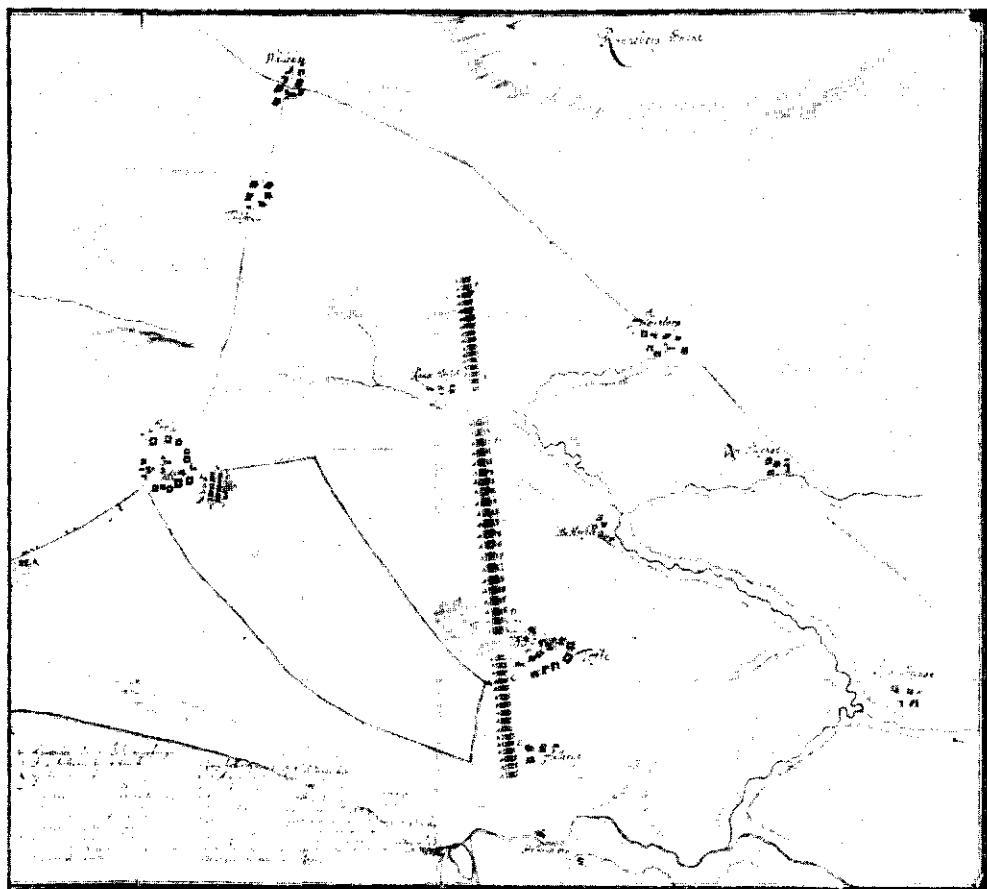

Fig. 3. Erobringen af Landskrona 5. juli 1676 (katalog nr. 4).

krigsadministration og derfra er der så ved felttogets afslutning udsendt et kort med nærmere retningslinjer for vinterkvarterne. At dette kort af Ahrensdorff bliver sendt tilbage til Krigskollegiet og Herman Mejer viser, at der i Krigskollegiet må have været en tegning, som Hoffmann har kunnet kopiere.¹³

I serien findes ikke mindre end tre kort over belejringen og stormen på *Malmö* i 1677. Det omgivende terræn og den danske løbegrav ind mod byen kan Gottfried Hoffmann have fået oplysninger om fra folk, der var med i belejringshæren, hvis han ikke selv deltog, men for selve by-

planen er det bemærkelsesværdigt, at han tilsyneladende ganske nøje har kopieret et kobberstukket prospekt af byen, formodentligt udgivet i 1677 eller lige deromkring. Det hører til en kortfattet beskrivelse af Skånelandene, der første gang blev udgivet ca. 1659 i Hamburg.¹⁴ Her knap 20 år senere blev bogen udgivet igen – og denne gang forsynet med nye kort. Det ene af Hoffmanns tegninger er en skitsetegning med rettelser præcis dér, hvor kobberstikkets oplysninger er fejlagtige, og Hoffmann har altså brugt stikket som forlæg, rettet det til og så senere anvendt sin skitsetegning som forlæg for

sine to andre kort over belejringen.

Til Hoffmanns kort over *Halmstad* kendes ingen forlæg, men da de to kort også viser den danske skanse fra 1676 mellem byen og Sperlingholm, må forlægget være tegnet, da den danske hær i august samme år også forsøgte at erobre den hallandske fæstning.

De tre kort over *Kristianstad* er tegnet på grundlag af et kort fra efter 1660, da Lillö Kungsgård havde afløst den ødelagte borg på selve Lillö. De tre kort viser samme topografiske billede af fæstningsbyen og dens nærmeste omgivelser i en afstand af op til fem km. Et enkelt af kor-

tene indeholder en række lodskud, der viser, at området har været særdeles godt undersøgt fra dansk side. Meget tyder på, at forlægget er blevet tegnet af Gottfried Hoffmann under selve krigen, for ifølge en liste over kort i det danske Krigskancelli fra 1680 nævnes han som ophavsmand til et kort over »Aahuus mit der Revier nach Christianstedt». ¹⁵ Desuden ved vi, at han i slutningen af oktober 1677 havde ti heste opstaldet i Åhus. ¹⁶ Det må hermed være sandsynliggjort, at Gottfried Hoffmann opholdt sig i området i oktober 1677 for at tegne et kort over det strategisk vigtige område omkring Helge-

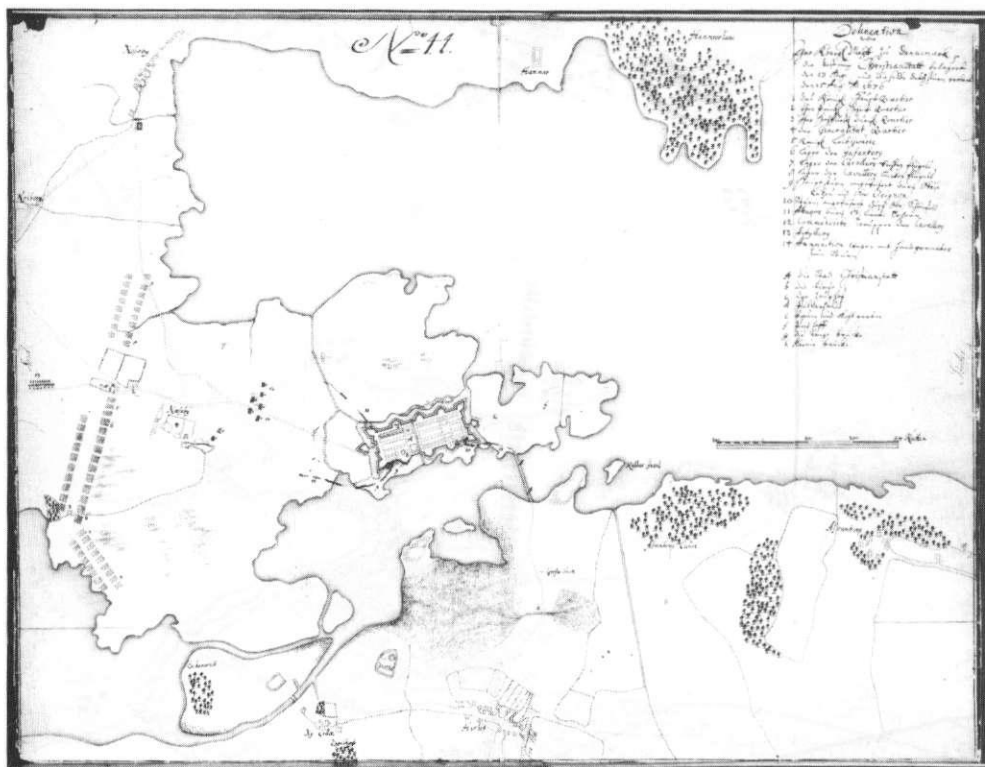

Fig. 4. Kristianstads erobring 15. august 1676 (katalog nr. 5).

åens nedre løb. Den nordlige del af det kort, der blev resultatet af hans opmåling, har han så senere kopieret til »Krigshistorien».

Originalmanuskriptet

I december 1671 foreslog et af Krigskollegiets medlemmer, Jørgen Bielke, at man lod kollegiets kort kopiere og indbinde i et foliobind, som skulle overdrages kongen, så han kunne have det for hånden i sit »eget Kabinet». ¹⁷ Om forslaget blev fulgt vides ikke, men det er nærliggende at se det i sammenhæng med »Originalmanuskriptets» meget omfattende afskrifter af centrale – og ofte tophemmelige – breve og rapporter om de landmilitære forhold i Danmark fra kongens tiltræden i

1670 til Skånske Krigs afslutning. Tilmed blev afskrifterne forsynet med en række fornemt udstyrede kort, tegnet af landets militærkartograf Gottfried Hoffmann, der kopierede kort fra Krigskollegiets arkiv og fra sit eget meget omfattende kortarkiv.

Kilderne er meget lidt oplysende om fremkomsten af »Originalmanuskriptet». I Krigskollegiets arkiv findes en kladde til »Krigshistoriens» afsnit om den danske manøvre i Almind i Jylland i 1674, der viser at krigssekretæren Herman Mejer var beskæftiget med indsamling af stof, der senere blev brugt i manuskriptet. ¹⁸ Tilmed findes en liste fra hans hånd over hvilke kort og slagordener, han mente, man behøvede. Mejer har derfor rimeligvis været den igangsættende kraft og ladet

sine kopister i kollegiet foretage afskrivningen af de mange interne rapporter og breve. Det er derfor sikkert også ham, der har ladet Gottfried Hoffmann udarbejde de mange kortbilag, der for eftertiden nok er det mest spændende resultat af den militære administrations arbejde med »Originalmanuskriptet til Kong Christian den 5.s Krigshistorie».

Noter

¹ Rigsarkivet. Kort- og tegningssamlingen. Krigsministeriets kortaflevering, mappe 33.

² Rigsarkivet. Landetaten. Krigskollegiet. d. Litteraria.

³ Garnisons=Bibliotheket til Udgang Marts 1793. København 1793, s. 5. – Garnisons Bibliotheket til Udgang Desember [!] 1798. København [1799], s. 6. – H. J. Blom: Real=Katalog over det Kongl. Garnisons=Bibliothek i København. København 1830, s. 49. – H. J. Blom og J. A. Fibiger: Realcatalog over det Kongelige Garnisonsbibliothek i København. København 1845, s. 72.

⁴ Det Kongelige Biblioteks Kortsamling. Signatur: Ingeniørkorpsets kortaflevering. XVIII, 4, 1: Halmstad, Kristianstad a–b, Malmö a–b, og: 1113, 111, 113, 2-14-1677/1 (Landskrona og nærmeste omegn).

⁵ Om Gottfried Hoffmann i almindelighed, se: Bjørn Westerbeek Dahl: Gottfried Hoffmann: Ingeniør, administrator og militærkartograf, i: Krigshistorisk tidsskrift april 1987, 23. årg., nr. 1, s. 10–22.

⁶ Bjørn Westerbeek Dahl: Gottfried Hoffmanns kortlægninger under krigen i Skåne i 1657, i: Ale 1986, nr. 2, s. 18–29.

⁷ Det ene af Hoffmanns projekter til Helsingborg fra 1678 er gengivet i: Bjørn Westerbeek Dahl: Billede af Helsingborg i krig 1676–1679, i: Kring Kärnan 17, 1988, s. 41.

⁸ Den Hollandske General=admiral Cornelius Tromps Indberetninger om den Danske Flaades Fortagender under hans Anførsel, i: Nye danske Magazin, 4. Bind, København 1823, s. 117 ff.

⁹ Som note 7, s. 27–32.

¹⁰ Som note 7, s. 40–42.

¹¹ I kortmappen ligger en plan af Landskrona, dateret 10.8.1677, som uden at høre til »Krigshistorien» alligevel synes at være af Gottfried Hoffmann, der netop i denne periode arbejdede intensivt på en forstærkning af byens fæstningsværker.

¹² Bjørn Westerbeek Dahl: Gottfried Hoffmanns kort over Kristianopol, Karlshamn og Blekinge fra 1650'erne og 1670'erne, i: Blekingeboken 1987, årg. 65, s. 113–128. – Rigsarkivet. Landetaten. Krigskollegiet. Indkomne breve 1676. Karl von Arensdorff 15.10.1676.

¹³ Som note 6. – Rigsarkivet. Landetaten. Krigskollegiet. Indkomne breve 1676. Karl von Ahrensdorff 15.10.1676.

¹⁴ Kurtze Beschreibung der Länder Schonen/Halland/ und Bleking. Nebenst Abriss und Beschreibung der vornehmsten Städte in Schonen. 2. udgave. Hamburg uden år [1676?]. Findes på Kungliga Biblioteket. Stockholm, jf. Bjørn Westerbeek Dahl: Johan Huusman og kobberstikket af Helsingborgs erobring i 1676, i: Kring Kärnan 16, 1986, s. 54–55.

¹⁵ Rigsarkivet. Landetaten. Krigskancelliet. Indkomne breve 1680, nr. 326.

¹⁶ Rigsarkivet. Landetaten. Krigskollegiet. Indkomne breve uden for alfabetisk ordning 1678 [!], nr. 243.

¹⁷ Rigsarkivet. Landetaten. Krigskollegiet. Indkomne breve 1672. Jørgen Bielke 21. eller 31.12. 1671.

¹⁸ Rigsarkivet. Landetaten. Krigskollegiet. Registrerede sager, der ikke har kunnet anbringes i »Indkomne breve» 1674, nr. 341. H. Bjørn Westerbeek Dahl: Tre kortplaner fra Christian den 5.s lejr ved Almind i 1674, i: Vejle Amts Årbog 1991, under udgivelse.

Katalog

1. Ystad ved den danske landgang 1676 (fig. 1)

Lokalisering: Rigsarkivet. Kort- og Tegningssamlingen. Krigsministeriets aflevering, 33. Den Skaanske Fejde, nr. 8.

Format: Højde: 438 mm, bredde: 568 mm.

Papir og vandmærker: 1 ark. – PB ; fransk lilje, herunder våbenskjold med 2 mod højre faldende stave.

Teknik: Koloreret tegning. – Blåt (vand), mørkeblåt (den blå farve i det nederlandske flag), grønt (bakkedrag og ubebyggede karrerer i byen), gråt (kanonrøg), rødt (bebyggelsen, dannebrogslagene på de danske skibe), mørkerødt (den røde farve i det nederlandske flag), brunt (skibene), brun pen (text).

Udsmykning: Med dobbeltramme.

Måleforhold: Basislinier: Byen Ø–V: 12 cm=ca. 1000 m ; byen N–S: 7 cm=ca. 600 m=ca. 1:8.452.

Orientering: Nordvendt.

Text: A Ihro Königl Maytt zu Dennemark / Orlogsflotte kam den 26 Jun: vor Udstet / B fregatten, unter deren Canon die trouppen / ans land gingen / C Trouppen so aus land gegangen / D Schwedische Trouppen zu Pferde / E Schwedische Dragounen hinter einem Dyck / F Stern schantze an der Schipsbrücke vor Udstet / G die statt Udstet / H wo sich die schwedischen Trouppen von der / statt abziehen / I Alt vorfallen trenchement.

Påskrifter: [Med brunt blæk, muligvis samtidigt]: N° 26 ; [med sort blæk]: 6. – Bagsiden: [med sort blæk]: 6 ; [med rødt blæk]: N° 8 ; [med blyant]: Krigsmin. Afl. mp 33 nr. 8 ; Krigsmin. kortsaml. mappe 33.

2. Landgangen ved Råå 1676

Lokalisering: Rigsarkivet, Kort- og Tegningssamlingen. Krigsministeriets kortaflevering, 33. Den Skånske Fejde, nr. 9.

Format: Højde: 446 mm, bredde: 726 mm. – Med ramme: Højde: 451 mm, bredde: 731 mm.

Papir og vandmærker: PB ; fransk lilje, herunder våbenskjold med 2 mod højre faldende stave. – 3 ark.

Teknik: Koloreret tegning med brunt blæk. – Blåt (vandet), lysegrønt (bakker og skråninger), grønt (moseområder), mørkegrønt (voldanlæg og skove), rødt (bygninger, dannebrogssflag), brunt (skibene), mørkerødt (hyplanerne).

Udsmykning: Dobbelttramme.

Måleforhold: Målestok 1000:10+3000: 3 roder=2: 2 mil=221 mm=ca. 1: 68.162.

Orientering: Vestvendt.

Titel: Ihro Königl: Maytt zu Dennemark etc / mit dero Armee / Ueberfahrt von Copenhagen und Landung auf Schonen / bey Raa, eine halb Meyl von Helsenburg / Anno 1676 den 29 Junij.

Text: A Kongl: Admiral Schiff worauf Ihro Konigl Maytt / über fuhren / B Admiral Schiff worauff der Hern Oberfeld Marschallen / Fürstl durchl: fuhren / C Zwey Orlog Schiffe so vor Landskron kreutzten / biss die gantzen Flotte vorbey / [waren] / D Infanterie wie sie ein anderer gefolget und gelandet / 1 Königs Leib Regiment, 2 Oberfeld-Marschallen Reg: / 3 Obrist Rosenkrantz Reg: 4 Obr: la Haye Reg: / 5 Obr: Lützous Regim: 6 Printz Georgen Reg: / 7 Feld Marschal Lieut: Regim: 8 Obr: Stuarts Reg: / 9 Obr: Dagenfelds Regim: 10 Obr: Bibou Reg: / 11 Königin Leib Regiment / E der Cavallerie Rechter flügel zur rechten der Infanterie / a Obr: Ram-

steds dragonen b. G Lieut: Arensdorfs Reg: / c Gen: Maj: Ranzoues Reg: d Obr: Dunkans Regim: / e Obr: Lewzoues Regim: / F der Cavallerie Lincken Flügel zur linken der Infanterie / f General Arensdorfs Reg: g Obr: Bülous Reg: / h Obr: Reventlou Reg: i G. Maj: Sandbergs Regim: / k Obr Trops Regim: dragoner / ; SALT-HOLM Ins: ; AMAK Ins: ; COPENHAGEN ; Alt Wartou ; Guldenlund ; Schoushoft ; Widör ; Torbek ; Pappiermølle ; Webck ; Runstet ; Nive Aa ; Humlebek ; Dalingstet ; Zigelhof ; HELSINGÖR ; Kronenburg ; HUEN Ins: ; Barsebek ; Tofte ; Römmeberg ; Ørrie ; Tulstrup ; Wadense ; Sædby ; Landegard ; Kongensgard ; LANDSKRON ; Ererup ; Herrstet ; Hilleshoj ; Olestorp ; Glumslef ; Karflöse ; Ry ; Gantoft ; Ørby ; Zigelhof ; Polstorp ; Reufs ; Ramlöse ; HELSENBURG ; 100 ; 200 ; 300 ; 400 ; 500 ; 600 ; 700 ; 800 ; 900 ; 1000 ; 2000 ; 3000 ; 4000 ; Rutton Reinlandsch ; I ; II ; Meilen ; N° 28.

Påskrifter: [Med sort blæk]: 13. – Bagsiden: [Med rødt blæk]: N° 9 ; [Med blyant]: Krigsmin. kortsaml. mappe 33.

3. Helsingborg under den danske belejring 1676

Lokalisering: Rigsarkivet, Kort- og Tegningssamlingen. Krigsministeriets kortaflevering, 33. Den Skånske Fejde, nr. 10.

Format: Højde 442 mm, bredde: 570 mm. – Med ramme: Højde: 449 mm, bredde: 578 mm.

Papir og vandmærker: PB ; Fransk lilje, herunder våbenskjold med 2 mod højre faldende stave.

Teknik: Koloreret tegning. – Grønt (bakker og moseområder), blåt (vandet), grønblå (bakker og moseområder), grøngrå (voldene), mørkerød (karreer i byen), rødt (Dannebrogssflag på skibene, på vimpler, delvis på målestok), brunt (højdedrag), gult (delvis på målestok).

Måleforhold: Målestok: 100+400:4 roder=136 mm=1:13.846.

Orientering: Nordnordvestvendt kort.

Titel: Abriess wie / Ihro Königl Maytts / zu Denemarken / die Vestung / Helsenburg / Anno 1676 den 30 Junii belagert / und den 3 Julij erobert.

Text: A das Königl: Hauptquartier / B Konigl: Leibgarde / C Lager der Infanterey / D Lager des Rechten Flügels / E Lager des Lincken Flügels / F das Schloss Helsenburg / G die Statt / H der Statt unfertige Vestung / I Kessel wo auss 7 Mortircen / Granaten ins Schloss geworfen wurden / K zwey angefangene Battereyen / wovon das Schloss hatte sollen beschossen werden ;

Birke ; Wele ; Filleborn ; Ramlöse ; 100 1 100
200 300 400 Ruten.
Påskrifter: [Med sort pen]: N° 29. – Bagsiden: [Med
rødt blæk]: 10.

4. Landskronas erobring 1676 (fig. 3)

Lokalisering: Rigsarkivet. Kort- og Tegningssamlingen. Krigsministeriets aflevering, 33. Den Skaanske Fejde, nr. 11.

Format: Højde: 452 mm, bredde: 861 mm.

Papir og vandmærker: 3 ark. – Koloreret tegning med brunt blæk. – Blåt (vandet), rødt (murværk, byplan, kirker, kanonlavetter, vogne, dele af målestok), grønt (højdedrag, volde), blågrønt (moscområder), brunt (landevæje), mørkebrunt (gårdene, skibe), lilla (dele af målestok), gult (dele af målestok).

Udsmykning: Dobbelttramme.

Måleforhold: Målestok 100: 10 + 400 roder = 500 roder = 138 mm = ca. 1: 13.645.

Orientering: Nordvendt.

Titel: Delineation der Vestung Landskron / wie Ihre Königl Maytt zu Dennemark etc dieselbe / den 5 July Ao 1676 belagert, und hernach erobert.

Text: A das Königl: Haupt Quartier / B des Ober Feld Marschallen Fürstl Durchlaucht: / und der Generalität Quartier / C Artillery / D Lager der Infanterey / E Lager der Cavallerie rechten Flügels / F Lager der Cavallerie Linken Flügels / G Approchen den 6 July angefangen unter / einem Sharmutzel mit Feindes Reuterey / glocke drey am tage / H Approchen den 13 July angefangen I Eine batterie von 4 stücken / K Reuter wachen / L Ein Damm über dem die Pallisaden / petardiret waren, die Unserigen die / Stad unter starker gegen wehr / erstiegen den 11 jul: früe / Approchen gegen das Schloss wie / sich mit den batterien nacheinander / verfertigt worden / 1 Zwey batterien den 13 und 14 Jul: verfertigt / 2,3 Approchen den 13 Jul: angefangen / 4 Eine batterie von 6 sechs pund stücken den 20 jul verfertigt / 5 Eine batterie von 6 acht pund stücken den 21 July verfertigt / 6 Eine batterie von 8 halben Cartounen den 24 Jul: [verfertigt] / 7 Sappe den 31 July an Graben gebracht, und Zwey laufbrücken / darinnen zum aufstossen fertig gelegt. / worauf selbigen abends die Belagerten Griselen auss / wechselten, der andern tages den 1 aug: accordirten, und den 3 Aug 1300 gesunde Man ausszogen. 100 : 100 ; 200 ; 300 ; 400 ; Rutten ; Kongensgard ; Ladegard ; Sædby ; Ørrie ; Tulstrup ; Wadense ; Rønneberg Backe ;

Raage Hörstet ; Asmintorp ; Nor Meynge ; Lille Hörstet ; Tofte ; Hellerup ; Hellerup bro ; Synd Meynge ; N° 36 [rettet fra 35].

Påskrifter: [Med sort blæk]: 8. – Bagside: [Med rødt blæk]: N° 11. – [Med blyant]: Krigsmin. kortsaml. mappe 33 / nr. 11.

5. Kristianstad under den danske belejring 1676 (fig. 4)

Lokalisering: Rigsarkivet. Kort- og Tegningssamlingen. Krigsministeriets aflevering, 33. Den Skaanske Fejde, nr. 19.

Format: Højde: 446 mm, bredde: 578 mm.

Papir og vandmærker: 1 ark. – P B ; Fransk lilje, herunder våbenskjold med to mod højre faldende stave.

Teknik: Koloreret tegning. – Blåt (vand), rødt (bygninger og huse, dele af målestokken), grønt (højdedrag og haver), mørkegrønt (træer og volde), blågrønt (moseområder), gult (dele af målestokken), lilla (dele af målestokken).

Udsmykning: Med dobbelttramme.

Målestok og måleforhold: Målestok 100: 10 + 300 roder = 110 mm = 1: 13.695.

Orientering: Nordnordøst.

Titel: Delineation / wie / Ihre / Königl Maytt zu Dennemark / die Vestung Christianstatt belagert / den 13 Aug., und die selbe durch sturm erobert / den 25 Aug: Ao 1676.

Text: 1 das Königl Haupt Quartier / 2 Ihre Printzl / Hoheit Quartier / 3 Ihre Hochfürstl durchl: Quartier / 4 der Generalität Quartier / 5 Königl Leib Garde / 6 Lager der Infanterey / 7 Lager der Cavallerie rechten flügels / 8 Lager der Cavallerie lincken flügels / 9 Hauptsturm angeführet durch Obrist / Lützou / und Obr: Cicigon / 10 Sturm angeführet durch Obr: Schönfeld / 11 Attaque durch Ob: Lieut: Erhorn / 12 Commendirte Troupen der Cavallerie / 13 Artillery / 14 Ammunition wagen mit handgranaten / zum Sturm / a die Stad Christianstätt / b die Kirche / c der Zeughauss / d Pulver hauss / e baum und kohlgarten / f Pech hoff / g die lange brücke / h kleine brücke ; Nosseby ; Kriborg ; Næssby ; Eichenwalt ; Hammer ; Hammerslund ; Ny Lilløe ; Zigelhof ; Herlef ; Grosse Stein ; Kelber Insel ; Assumtorp Lunde ; Assumtorp ; 100 ; 100 ; 200 ; 300 ; Rutten.

Påskrifter: [Med brunt blæk, muligvis samtidigt]: N° 44 ; [med sort blæk]: 5 [delvis afrever] ; [med sort blæk]: Nord ; Sønder ; fra Wæ. – Bagsiden: [Med rødt blæk]: N° 19 ; [med blyant]: Krigsmin. kortsaml. mappe 33.

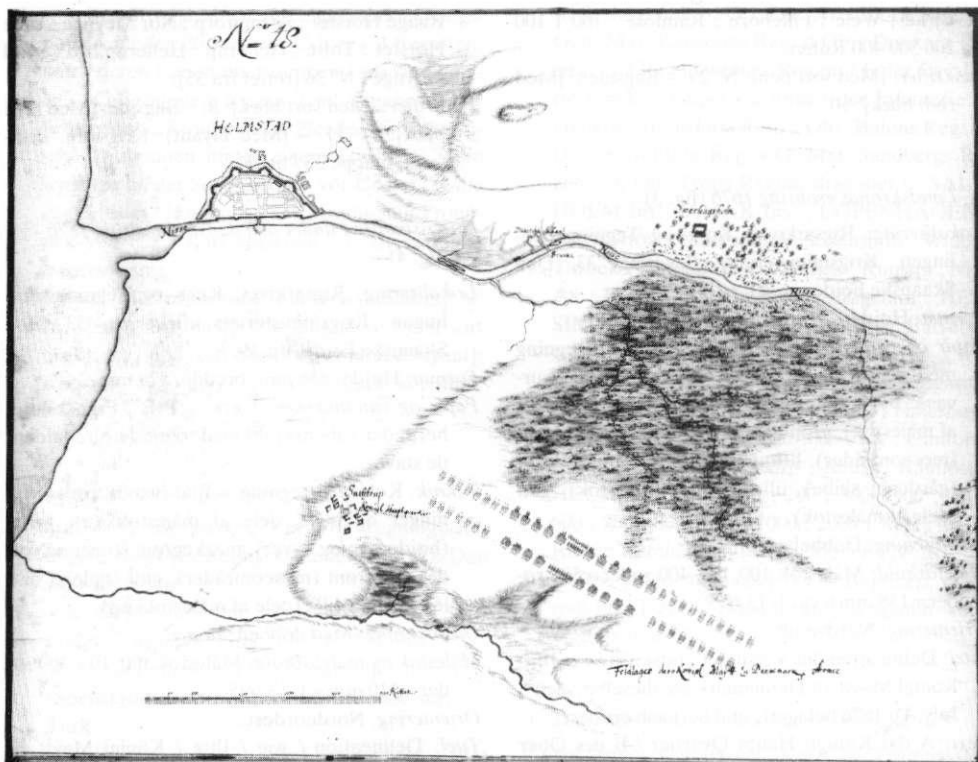

Fig. 5. Den danske hær foran Halmstad 1676 (katalog nr. 8).

6. Kristianstad under belejringen 1676

Lokalisering: Det Kongelige Bibliotek. Kortsamlingen (Ingeniørskorpsets aflevering, 18, 4, 1, Kristianstad b.

Format: Højde: 661 mm, bredde: 570 mm.

Papir og vandmærker: 2 ark. – Begge: PB ; Fransk lilje, herunder skjold med to mod højre faldende stave.

Teknik: Koloreret tegning med brunt blæk. – Blåt (vandet), rødt (bygninger, karréer), grønt (træer), blågrønt (moser), brunt (landeveje), mørkegrønt (tofter).

Måleforhold: Målestok 10:2+100:10+300 roder=410 roder=11,4 cm=ca. 1:13.545.

Orientering: Nordvendt.

Titel: Carta von Christianstad / mit dessen umliegenden Situation / auf beiden seiten der Helligaa.

Text: A. die Stadt / B. die Kirche / C. der Zeughoff / D. Pulverhauss / E. Baum und Kohlgarten / F. Pech hoff / G. die lange Brücke / H. Kleine Brücke / I. der Neugebauete / Edelhoff Lillö / L.

die Insul da zu vor / der Edelhof gestanden / M. eine altere Schantze / N. Fläche höhen da kein / wasser übergeheth / Im frülینگ und im herbst / wann mittelmässig wasser / ist, wachset das wasser höher / wie P. ausweist / Sonst zeigt das Ellenmassen / die tieffe an allen orten / des Wassers ; Designation Iho r Königl. [!] Maytt / zu Dennemarks Belagerung der / Vestung Christi-anstat den 13 Aug., und derselben erobrung / durch sturm / den 15 Aug. 1676 / 1. das Königl: Haupt Quartier / 2. Ihro Printzl: Hoheit Quar-tier / 3. Ihre Hochfürstl durchl: von Plön Quar-tier / 4. der Generalitat Quartier / 5. Königl: Leib Gvarde / 6. Lager der Infanterey / 7. Lager der Cavallery rechten flügels / 8. Lager der Cavallery linken flügels / 9. Haupt Sturm ange-führet durch Ob: Lützou / und here Ob: Cicig-non / 10. Sturm angeführet durch Hr. Ob: Schönfeld / 11. Attaque durch Hr. Ob. Lieut. Erhorn / 12. Commendirte Troupen der Cavalle-ry / 13. Artillery / 14. Ammunition wagen mit handgranaten ; Kriborg ; Næssby ; Nosseby ;

Eichenwald ; Eichenwald ; Aarslef ; Zigelhof ; Eichenwald ; Alte Hoff ; Blegedammen ; Herlef ; Hammer ; der grosse Stein ; Kelber Insel ; Asmintorplund ; Hammerslunde ; Birken Wald ; Asmintorp ; Assum ; Quinneholm ; 50 100 200 300 400 Ruten ; [talrige lodskud]

7. Halmstad med nærmeste omegn

Lokalisering: Det Kongelige Bibliotek. Kortsamlingen (Ingeniørkorpsets kortaflevering. XVIII, 4, 1, Halmstad.

Inventarnummer: 1911, Nr. 1435.

Format: Højde: 403 mm, bredde: 655 mm.

Papir og vandmærker: 2 ark. – Krone, herunder våbenskjold med fransk lilje, herunder initialerne WR. – Opklæbet på lærred.

Teknik: Koloreret tegning. – Blåt (vandet), grønt (skråninger), rødt (byplanen, tag på vandmøllebygning).

Måleforhold: Målestok 10:1 + 100:10 + 200:2 roder = 310 roder = 171 mm = ca. 1:6.827.

Orientering: Vestvendt.

Text: 10 20 30 40 50 60 70 80 90 100 200 300 Ruten

Påskrifter: Bagsiden: [Med brun pen]: Hælmsted ; [med sort blæk]: Lit: S ; N° 52 ; Ausl V ; N° 59 [overstreget] ; [med brun pen]: N° 19 Lit F G [hele feltet slettet, F'et to gange] ; [med stempel]: KONGELIG INGENIEUR CORPS [C 7] ; BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS ; [med blyant: 1911 Nr. 1435] ; [På pålimet seddel]: [Med brunt blæk]: Hælmsted ; 2 [overstreget] ; [med blyant]: 1564 ; [med stempel]: GEHEIM ARKIV NO ; [med blyant]: foto A 2192 ; XVIII, 4, 1, Halmstad.

8. Halmstad med nærmeste omegn (fig. 5)

Lokalisering: Rigsarkivet. Kort- og Tegningssamlingen. Krigsministeriets aflevering, 33. Den Skaanske Fejde, nr. 12.

Format: Højde: 443 mm, bredde: 567 mm.

Papir og vandmærker: 1 ark. – P B ; Fransk lilje, herunder våbenskjold med 2 mod højre faldende stave.

Teknik: Koloreret tegning. – Blåt (vand), grønt (højdedrag), grønblåt (moseområder), brunt (skrænter, gårde og dele af den danske skanse), lysebrunt (landevejene), rødt (dele af målestokken, markante bygninger, karrerne i byplanen, murværk omkring fæstningen, dele af slagordenen), brun pen (text, slagopstillingen), gult (dele af målestokken), lilla (dele af målestokken).

Udsmykning: Med dobbeltramme nederst; Den er formodentligt skåret fra de tre andre sider.

Målestok og måleforhold: Målestok 100:10 + 400:100 roder = 138 mm = 1:13.645.

Orientering: Vestvendt.

Text: HELMSTAD ; Nisse ; Nisse ; Nisse ; Dänische Schanz ; Brucke ; Sperlingsholm ; Snitztrup Konigl Hauptquartier ; Feldlager dero Konigl Maytt zu Denmark. Armee ; 50 ; 100 ; 200 ; 300 ; 400 ; 500 ; Rutten.

Påskrifter: [Med brunt blæk, muligvis samtidigt]: N° 48 ; [med sort blæk]: 11. – Bagsiden: [Med rødt blæk]: N° 12 ; [med blyant]: Krigsmin. kortsaml. mappe 33.

9. Det nordvestlige Skåne

med de danske forlæninger 1676

Lokalisering: Rigsarkivet. Kort- og Tegningssamlingen. Krigsministeriets aflevering, 33. Den Skaanske Fejde, nr. 13.

Format: Højde: 444 mm, bredde: 577 mm.

Papir og vandmærker: 1 ark. – P B ; Fransk lilje, herunder våbenskjold med 2 mod højre faldende stave.

Teknik: Koloreret tegning med brunt blæk. – Blåt (vandet), grønt (højdedragene), rødt (signaturerne, dele af målestokken), gult (dele af målestokken), lilla (dele af målestokken), mørkegrønt (signaturer for forlægningsområder), grønt (signatur for forlægningsområder), brunt (landeveje).

Udsmykning: Dobbelttramme.

Måleforhold: Målestok: 1:4 + 1 mil = 125 mm = ca. 1:120.512.

Orientering: Nordvendt.

Text: 1/4 ; 1/2 ; 3/4 ; I ; II ; Meile / Dänisch ; N° 54 ; [en stor mængde stednavne].

Påskrifter: [Med sort blæk]: 10. – Bagsiden: [Med rødt blæk]: N° 13 ; [med blyant]: Krigsmin. kortsaml. mappe 33/ nr 13.

10. Karlshamn (fig. 6)

Lokalisering: Rigsarkivet. Kort- og Tegningssamlingen. Krigsministeriets aflevering, 33. Den Skaanske Fejde, nr. 17.

Format: Højde: 438 mm, bredde: 576 mm.

Papir og vandmærker: 1 ark. – D I ; Fransk lilje, herunder våbenskjold med 2 mod venstre faldende stave.

Teknik: Koloreret tegning med brunt blæk. – Blåt (vandet), gråt (klipper), grønt (bevoxning mellem klipperne), grønt (haver ved byen), rødt

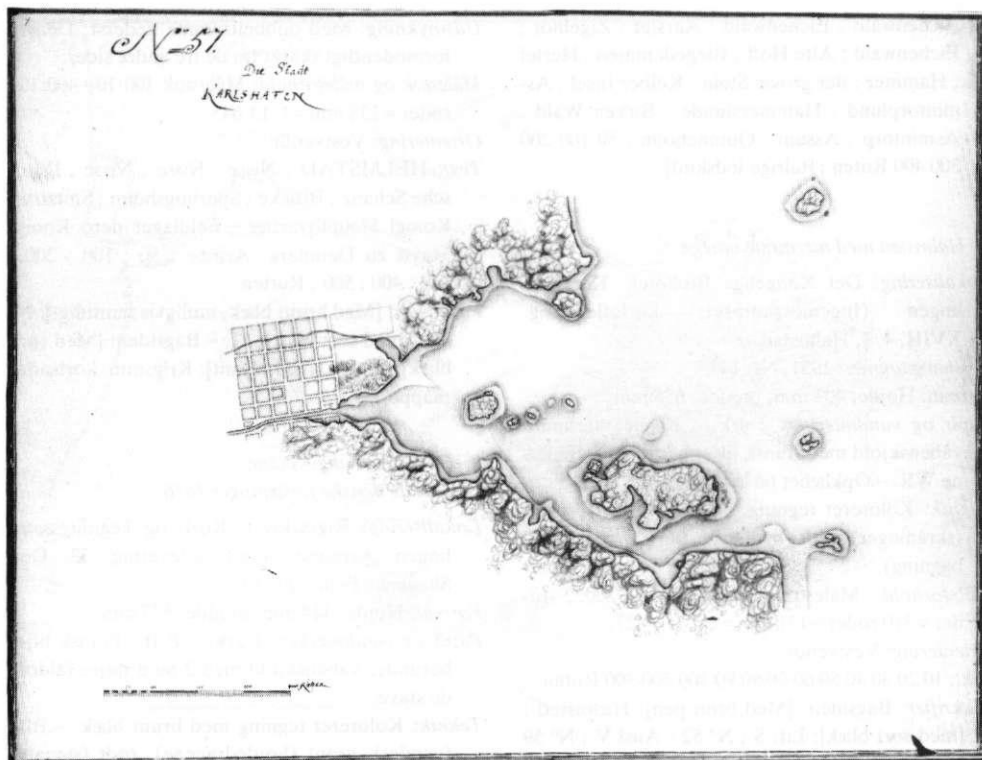

Fig. 6. Karlshamn og omgivelser 1676 (katalog nr. 10).

(byplanen, huse, dele af målestokken), gult (dele af målestokken), lilla (dele af målestok).

Udsmykning: Dobbeltramme.

Måleforhold: Målestok: 100: 10 + 300 roder = 400 roder = 111 mm = ca. 1: 13.572.

Orientering: Østvendt.

Titel: Die Stadt KARLSHAFEN.

Text: N° 57 ; 50 ; 100 ; 200 ; 300 ; 400 ; Rutten.

Påskrifter: [Med sort blæk]: 7. – Bagsiden: [Med rødt blæk]: N° 17.

11. Kristianopel (fig. 7)

Lokalisering: Rigsarkivet. Kort- og Tegningssamlingen. Krigsministeriets Kortaflevering, 33, nr 18.

Format: Højde: 516 mm, bredde: 408 mm.

Papir og vandmærker: 1 ark. – Kronet våbenskjold med fransk lilje herunder WR. Desuden kors, hvorunder IHS og initialerne RC.

Teknik: Kolor. håndtegning. – Blåt (vand), rødt (bebyggelse), grønt (træer), brunt (blæk).

Måleforhold: Målestok 20 + 100 : 10 + 300 : 100 roder = 111 mm = 1: 13.572.

Orientering: Nordnordøstvendt.

Titel: CHRISTIANOPEL.

Text: 50 ; 100 ; 200 ; 300 ; 400 ; Rutten.

Påskrifter: Rutten ; [med sort blæk]: 3. – Bagsiden: [med sort blæk]: CHRISTIANOPEL ; 3. – På pålimet seddel : [Med rødt]: N° 18.

12. Landskrona med omgivelser 1677

Lokalisering: Det Kongelige Bibliotek. Kortsamlingen. 1113, 111, 113, 2-14-1677/1.

Inventarnummer: x-1973/105

Format: Højde: 440 mm, bredde: 838 mm.

Papir og vandmærker: 2 ark. – PB ; Fransk lilje, herunder to mod højre faldende stave i våbenskjold.

Teknik: Koloreret tegning med sort blæk. – Blåt (vandet), rødt (del af den svenske lejr, bygninger, byplanen i Landskrona), brunt (dele af den danske feltlejr, veje), grønt (skrånninger), mør-

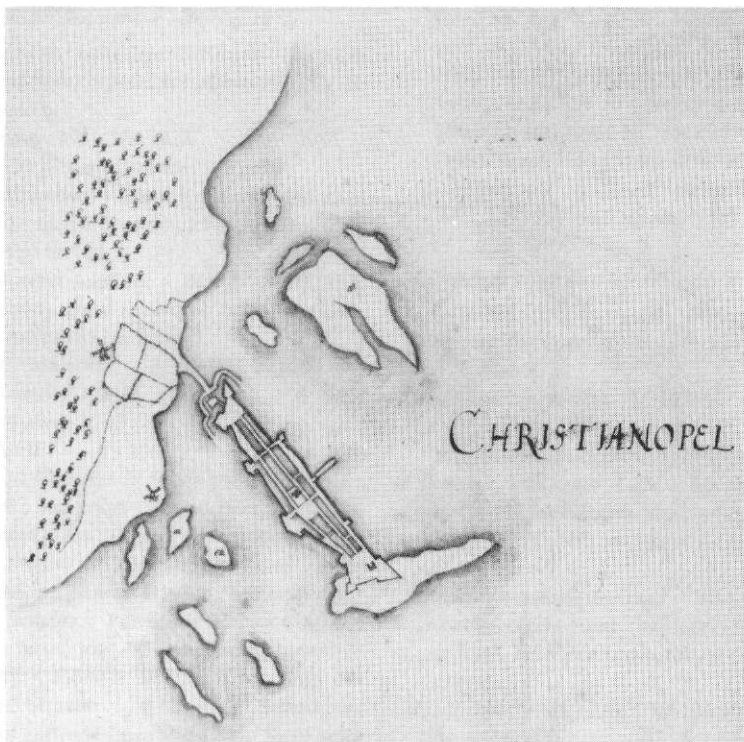

Fig. 7. Kristianopol 1676 (katalog nr. 11).

kegrønt (skråninger), gult (dele af den svenske lejr), blå (dele af den svenske lejr, dele af den danske feltlejr), gråt (røg fra kanonerne).

Udsmykning: Dobbeltramme.

Måleforhold: Målestok: 100: 10 + 500 roder = 600 roder = 165 mm = ca. 1: 13.695.

Orientering: Nordvendt.

Titel: Eigentliche Abbildung der Gegend wo / Anno 1677 den 27 May / A Ihro Königlichen Maytts zu Dennemark Armee / gegen / B die Konigl: Schwedische Armee / gestanden. / C Feldlager der dänischen Armee bey der Vestung Landskron / D feldlager der Schwedischen Armee / E flüchtende Bagage der Schweden.

Text: Kongensgard ; Landegard ; Sædby ; Hilleshoy ; Herrstet ; Ererup ; Wadense ; Tulstrup ; Ørrie ; Raage Horstet ; Rønneberg Backe ; Rønneberg ; Asmintorp ; 100 ; 50 ; 100 ; 200 ; 300 ; 400 ; 500 ; Rutten Reinlands.

Påskrifter: Bagsiden: [Med blyant]: foto C 83 ; x-1973/105 ; A.7.d. ; Slaget ved Rønneberg d. 27 Maj 1677 ; 214a ; 214a ; 1113,111,113, 2-14-1677-1 ; 1113,111,113,2-14-1677/1.

13. Kristianstad under den svenske belejring 1677

Lokalisering: Det kongelige Bibliotek. Kortsamlingen. Ingeniørkorpsets kortaflevering. XVIII, 4, 1, Kristianstad a.

Inventarnummer: 1911, Nr. 1279.

Format: Højde: 616 mm, bredde: 522 mm.

Papir og vandmærker: 2 ark. – I H S, herover kors ; Krone, herunder våbenskjold med fransk lilje, herunder initialerne WR.

Teknik: Koloreret tegning. – Blåt (vand), grønt (skove, volde), blågrønt (moseområder), gult (landeveje), rødt (bebyggelse, kirke), brunt blæk.

Måleforhold: Målestok: 10: 2 + 100 + 10 + 300: 100 = 410 roder = 113 mm = ca. 1: 13.665.

Orientering: Nordvendt.

Titel: Christianstatt / Ao 1677 von Konigl: schwedischer Armee / belagert von Jan: ab biss / zum 1 Junij da Ihro Konigl Maytt / zu Dennemarck Norwegen etc / die Vestung glücklich entsetzte.

Text: Alt Lillæ ; Lillæ ; Herlef ; Schedisch [sic] trenchement ; Asmintorp ; Ashiem ; Schwedisch

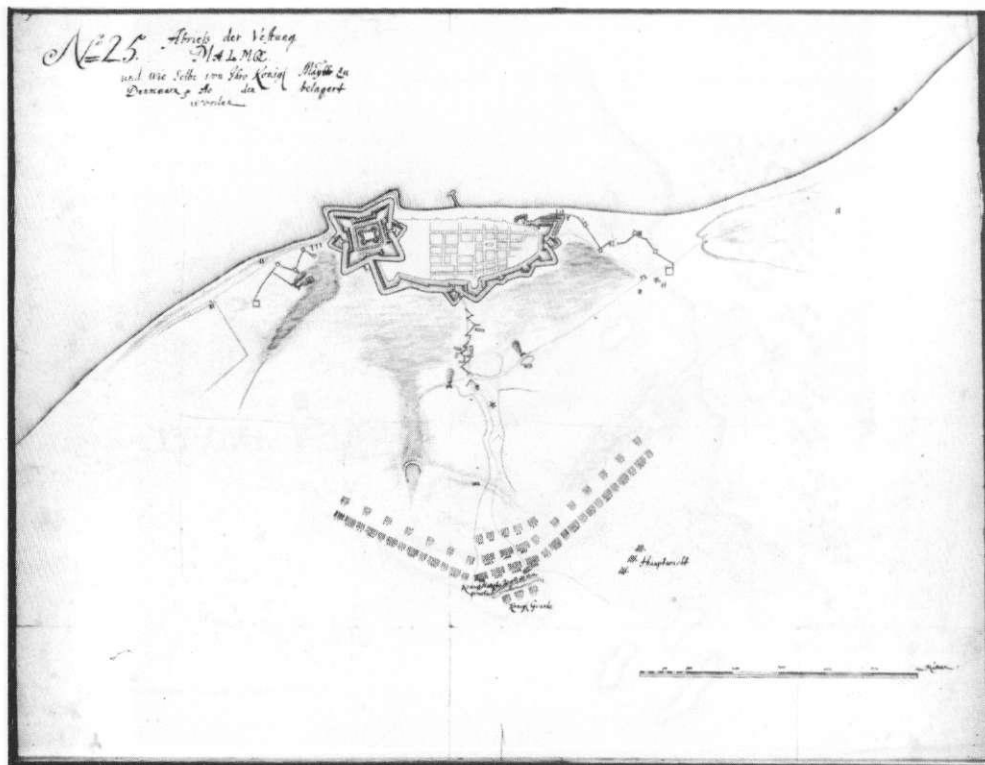

Fig. 8. Malmö under den danske belejring 1677 (katalog nr. 14).

Lager ; Nessby ; Noseby ; Arislef ; Hammer ;
Quinneholm.

Påskrifter: Bagsiden: [Med brunt blæk]: Schwedische Belagerung / der Vestung / CHRISTIANSTAT / Anno 1677 ; Christianstad / N° 16 ; N° 211 / (:K.M. N° 128:) ; [med blyant]: 1911 Nr. 1279 ; Ing. korps / XVIII. 4 1 / Christianstad a ; [med blå blyant]: 128 ; [med stempel]: BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS. – På pålimet seddel: [med blyant]: XVIII-I ; 17 ; [med stempel] 81.

14. Malmö under den danske belejring 1677 (fig. 8)

Lokalisering: Rigsarkivet. Kort- og Tegningssamlingen. Krigsministeriete aflevering, 33. Den Skaanske Fejde, nr. 22.

Format: Højde: 442 mm, bredde: 570 mm.

Papir og vandmærker: 1 ark. – DI ; Fransk lilje, herunder våbenskjold med 2 mod højre faldende stave.

Teknik: Koloreret tegning. – Blåt (vand), grønt

(højdedrag), grønblåt (moseområder), gråt (kanonrøg), rødt (dele af målestokken, bebyggelse), lysebrunt (landeveje), lilla (dele af målestokken), gult (dele af målestokken), brun pen (løbegravene, slagopstillingen syd for byen og teksten).

Måleforhold: Målestok: 100:10+500 roder=164 mm=1:13.778.

Orientering: Nordvendt.

Titel: Abriess der Vestung / MALMOE / und wie Selbe von Ihro Konigl Maytt zu / Denmark Ao [uudfyldt] den [uudfyldt] belagert / worden.

Text: Konigl Haupt Qvartier ; Konigl Gvarde ; Hauptwacht ; 50 ; 100 ; 200 ; 300 ; 400 ; 500 ; 600 ; Rutten.

Påskrifter: [Med brunt blæk, muligvis samtidigt]: N° 25 ; [med sort blæk]: 7. – Bagsiden: [Med sort blæk]: 7 ; [med rødt blæk]: N° 22 ; [med blyant]: Krigsmin. kortsaml. mappe 33 nr 22.

15. *Malmö under den danske belejring 1677*

Lokalisering: Det kongelige Bibliotek. Kortsamlingen. Ingeniørkorpsets kortaflevering. XVIII, 4, 1, Malmö b.

Inventarnummer: 1911, Nr. 1422.

Format: Højde: 401 mm, bredde: 513 mm.

Papir og vandmærker: 1 ark. – Krone, herunder våbenskjold med ubestemmeligt indhold. – Opklæbet på lærred.

Teknik: Koloreret tegning. – Blåt (vandet), rødt (bebyggelsen), grønt (voldene), brun pen (løbegravene, målestokken, teksten).

Måleforhold: Målestok: 10:10+100:10+100 roder=116 mm=1:6.818.

Orientering: Sydvendt.

Titel: MALMOE.

Text: 10 20 30 40 50 60 70 80 90 100 200 Ruten ; Osterport ; Suderport ; Strand Port ; Gertrude Loga ; Stockholm ; Calmer ; Gotenburg ; Norcöping ; Malmö ; Nicöping ; Zeüghaus ; Stenbuds / bastion ; Bannirs Bastion ; Material-/haus ; Carl / Schantz ; Pulverturm ; braun back ; magasin ; fersen log. – [Formodentlig samtidige påskrifter]: Canons in der Stadt / 1 langs der maur beim Strande . . . 6 / 2 auf der Strand port . . . 6 / auf gertrude Loga . . . 4 / 4 uf Stockholm . . . 9 / 5 auf den aussenwerk . . . 4 / 6 auf der Østerport . . . 4 / 7 uf Calmars bastion . . . 7 / 8 uf Gotenburgs bast. . . 6 / 9 uf Norköping . . . 3 / 10 uf Malmö . . . 11 / 11 uf Nicöping . . . 6 / 12 ooster [slettet] Suder reveliun . . . 4 / 13 [slettet] 6 feurmörser wovon ein von Eisen / ufm Schloss 130 Canon / Pulver 300 Center. Garnison / Obr. Wulptes [?] . . . 6 Comp Helsing / Obr. fickens [?] . . . 4 Comp Sunnl. / Ob. Modeus . . . 6 Comp Bergl. / Obl. Heidemann . . . 2 Comp / 18 Comp / Artollerie bedienten . . . 100 / Cavallerie . . . 150 / Burgerij mit Civil=/bedienten 550 / 2100.

Påskrifter: [Med brunt blæk]: N° 29. – Bagsiden: [Med brunt blæk]: Malmö bloquirt 1676 [sic!]; N° 7 Lit: F G [hele feltet slettet, F'et to gange];

[med blyant]: XVIII-4-1 Malmö b ; [med stempel]: KONIGL INGENIEUR CORPS [C7] ; BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS ; [med brunt blæk]: N° 50 [overstreget] ; Ausl. V. ; [Med blyant]: 1911 Nr. 1422 ; [På pålimet lap]: [Med brunt blæk]: blokaden af Malmoe ; 15 [overstreget] ; [med stempel]: GEHEIM ARKIV NO. ; [med blyant]: 1561.

16. *Malmö under den danske belejring 1677*

Lokalisering: Det kongelige Bibliotek. Kortsamlingen. Ingeniørkorpsets kortaflevering. XVIII, 4, 1, Malmö a.

Inventarnummer: 1911, Nr. 1423.

Format: Højde: 479 mm, bredde: 763 mm. – Noget uregelmæssigt, idet arkene er blevet beskåret.

Papir og vandmærker: 2 ark. – Krone, herunder våbenskjold med fransk lilje, herunder initialerne WB [WR?] ; IHS med kors. – Opklæbet på lærred.

Teknik: Koloreret tegning. – Blåt (vandet), rødt (bebyggelse), grønt (højdedrag), gråblåt (mosedrag), brun pen (målestok og de danske løbegrave).

Måleforhold: Målestok: 10:10+100:10+200 roder=1:6.787.

Orientering: Nordvendt.

Text: 10 ; 20 ; 30 ; 40 ; 50 ; 60 ; 70 ; 80 ; 90 ; 100 ; 200 ; 300 ; Ruten.

Påskrifter: [Med brunt blæk]: N° 28 ; königl geheime Archiv. – Bagsiden: [Med brunt blæk]: N° 8 Lit: F G [hele feltet slettet, F'et to gange] ; Malmoe Lit: W ; N° 61 [overstreget] ; N° 48 [overstreget] ; [med stempel]: KONGELIG INGENIEUR CORPS [C7] ; BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS ; [med blyant]: 1 Malmö a ; 1911 Nr. 1428 ; [med blå blyant]: XVIII 4 ; [med brunt blæk]: Aus V. ; N° 40 ; [På pålimet seddel]: [Med brunt blæk]: Attaqve pa Malm [afrevet] ; 28 ; [med stempel]: GEHEIM ARKIV NO ; [med blyant]: 1563.

Stadsmusikanter i Skåneland under 1600- och 1700-talet, II

Av Greger Andersson
Lunds Universitet

I första delen av denna studie, som publicerades i föregående nummer av *Ale*, utreddes stadsmusikanternas privilegier inom staden. Studien avslutas här med en redogörelse för deras verksamhet och privilegier på landsbygden.

Stadsmusikantens läns- och häradsprivilegier

Skåne

Stadsmusikanterna lät sig inte nöjas med sitt privilegium inom staden, utan de ville ha samma monopol på den omkringliggande landsbygden. Denna företeelse utgör ett synnerligen komplext fält som här enbart kan redovisas i sina huvuddrag.

Orsaken till att stadsmusikanterna även ville göra landsbygden till sitt arbetsfält var naturligtvis att den överväldigande delen av befolkningen var bosatt där; blott en försvinnande liten del av landets befolkning fanns i städerna under 1600- och 1700-talet. På landsbygden fanns goda förtjänster att hämta.

Den äldsta kända fullmakten avseende landsbygdsprivilegier för stadsmusikanter i Skåneland utfärdades av generalguvernören i Skånska generalguvernementet 1682.⁵¹ Det utställdes för stadsmusikanterna i *Malmö* efter en begäran från dessa att få bibehålla sina gamla rättigheter. Detta tyder på att malmömusikanterna redan under dansk tid haft ett sådant privilegium. Denna tolkning får stöd av äldre källnotiser. Redan 1665 ingav de

båda stadsinstrumentisterna i Malmö, *Jacob Eylersen* och *Jacob Kramer*, en supplik till magistraten, i vilken de ser sig tvungna "at besuerge och klaga, ofuer nogle fuskere, som sig her udj staden lader bruge /:alligeuel at den fromme Öffrigheid, af synderlige gunst behaget hafwer, oss till stadzens Instrumentister at lade betiene:/ icke det alleniste, uden ochsaa paa landet, nembl: udj Mallmöhus lehn, saasom organisten udj Trälborgh, saauelsom andre, dennem till Verdskeer lader at bruge, huilcket er oss fattige mend till stoor hinder och Prajuditz."⁵²

I sin begäran 1682 hänvisar musikanterna inte till någon tidigare privilegiekungörelse eller andra förordningar – sådana fanns sannolikt inte – utan till "den gamle Sedwahnligheten". Sedvanerätten, som under 1600-talet var en betydande rättskälla, torde tillsammans med andra oskrivna rättskällor till väsentliga delar ha utgjort den lagliga grundvalen för stadsmusikantväsendet.

Stadsmusikanter med landsbygdsprivilegier fick en, i jämförelse med det övriga Sverige, särskild utbredning i Skåneland. Sannolikt rörde det sig därför om en kvarlevande praxis från dansk tid. I käl-

lorna finns intet som tyder på att dessa privilegier skulle ha tillkommit efter Skånes övergång till Sverige 1658. Låt oss därför inledningsvis rikta blicken mot *Danmark*.

Från flera danska städer finns från tiden före 1658 belägg på att stadsmusikanter fick privilegium dels inom staden, dels i det tillhörande länet: Kolding,⁵³ Helsingörs län,⁵⁴ Köpenhamn,⁵⁵ Odense⁵⁶ samt Horsens (Stjernholms län).⁵⁷ Några privilegieutfästelser av detta slag har hittills inte påträffats för stadsmusikanter i Skåneland, vare sig före Roskildefreden 1658 eller efter denna fram till 1682. Såsom tidigare framhållits behöver detta naturligtvis inte betyda att sådana privilegier inte funnits i Skåneland. Det tyder snarare på att Skånelandskapen särbehandlats i administrativt avseende, och en lokal praxis kan mycket väl ha utvecklats i anslutning till de regler som *de facto* fanns i det övriga danska riket.

Skåneland lämnas dock inte helt oberört av de ovannämnda danska länsprivilegierna. År 1627 fick en *Joakim Beir*, tillsammans med tre medhjälpare, fullmakt på musikanttjänsten vid Kronborgs slott i Helsingör.⁵⁸ Till deras arbetsuppgifter hörde att morgon och kväll vid måltiderna, eller när kungen annars önskade, "opvarte med deres Instrumenter og Spil." De försågs också med följande privilegium:

"Det skal vaere dem og ingen anden tilladt med deres Svende at spille ved Brylluper eller Vaertskaber i Købstaederne Helsingör, Helsingborg, Landskrona och Hilleröd ved Fredriksborgs Slot samt paa Landet; dog skal de give det tilkende for Lensmanden paa Kronborgs slot."

Deras privilegium var antagligen giltigt i Helsingborg och Landskrona fram till

1658; Landskrona och Helsingborg fick egna stadsmusikanter 1663 respektive 1668.⁵⁹

Låt oss nu återvända till den svenska privilegieutfästelsen från 1682.⁶⁰ Den är undertecknad av generalguvernören Rutger von Ascheberg och kom sedan vid upprepade tillfällen att förnyas en bra bit in på 1700-talet. Privilegiet behåller då sitt huvudsakliga innehåll från 1682, varför jag väljer att återge denna första utfästelse i sin helhet:

"Kongl: May^{tes}

Wår Allernådigste Konungz och Herres Rådth, felltmarskall och General Gouverneur öfwer Skåne, Halland, Göteborg och Bohuslän, Krijgz Rådth, så och Öfwerste för hennes May:^{tes} Rijks-änkedrottningens Lijf Regemente till häst.

Rutger von Ascheberg

Frijherre, herre till Gullmarsberg, Höllna och Ström

Alldenstund mig Instrumentisterne här uthi Malmö supplicando föredraget deras släta wilkor, som dehlis af dhett ringa Salario och den ringa förtienst de här i staden kunna hafwa, herrörer, som och uthan dess förorsakas af dett att på Landet här omkring staden sig så många fuskare befinna skohla, hwilka widh giästabodh, Barnedooopen och andra lustigheter brukas, och dem, som alltid tillförändande widh sådana tillfällen upwachta, deras Närmingsmedel till en stor dehl afskåras; ansökandes de fördenskull att blifwa maintinerade widh den gamble Sedwahnligheten, att ingen häromkring och uthi denna districten må bruka widh sina Bröllop, Barnedoop och Giästabodh, än dem här uthur staden; Och jag sådan deras ansökning, som sig på sin förrige här uthinnan hafda frijhet grundar, billig pröfwat, hellst som jag hwarken kan finna nyttigt eller tienligt, at en hos sådana omkringlöpande Spelemän i landet hålles; altså förunnas här medh dhenna Stadz Instrumentister, att niuta fullkombligen deras för detta här uthinnan hafda privilegium till godo. Så att alla som kring Stadz districten Boo och bygga, inga andra än denna Stadz Instrumentisterna wid deras festiviteter, att bruka, befogade wara

Skånskt samkväm. Musicerande, rökande och drickande bönder. Oljemålning av Pehr Hilleström. Nationalmuseum.

skohla, hwaremoth de åter igen, skohla wara förbundna att upwachta när så behöfwes för en billig recompane, så att ingen får tillfälle sig öfwer dem i så måtto att beswära, dhett alla som detta angår sig hafwa att efterrätta. Datum Malmö d. 18 juli 1682.
Rutger von Ascheberg"

Supplikanten som musikanterna ingav till generalguvernören har inte kunnat återfinnas. I den har supplikanterna säkerligen bl.a. åberopat den "gamble sedwahnligheten" som sedan också anförts i generalguvernörens skrivelse. Och tidpunkten är strategiskt vald. Dansk lag och danska sedvänjor gällde fram till ca 1682, då en lika omfattande som effektiv försvenskningssprocess inleddes. Hädanefter blev svensk lag och svensk administrativ ordning rådande. Möjligen kan stadsmusi-

kanterna i Malmö ha sett sitt privilegium hotat och såg därför till att få detta stadfäst och gillat av den svenske kungens handgångne man i området, generalguvernören.

Malmömusikanternas privilegium omfattade ett vidsträckt område. Det kom att inbegripa inte mindre än sex härader: Oxie, Skytts, Vemmenhögs, Torna, Bara och Harjagers.⁶¹ Detta sydvästra hörn av Skåne (i stort sett den räjong som ligger söder om en tänkt linje mellan Landskrona och Ystad) utgjorde nära nog hela det gamla Malmöhus län såsom det hade gestaltat sig sedan medeltiden. Denna äldre länsindelning fortfor i vissa avseenden att gälla i Skåneland fram till så sent som 1719, då en ny länsindelning genomfördes. I boken Danmark-Norges Len og

Lensmaend 1596–1660 redovisar Kr. Erslev följande huvudlän i Skåneland (med "huvudlän" menas de län till vilka det fanns underlydande härader).⁶²

Helsingborgs län: Bjäre, Luggudde samt Norra och Södra Åsbo härader;

Kristianstads län: Villands, Göinge, Gälds (från 1615) och Albo (från 1621) härader;

Landskrona län: Färs, Harjagers, Onsjö och Rönneberga härader;

Lundagård: Torna och Järrestads härader. Sedan förenat med Malmöhus län.

Malmöhus län: Bara, Herrestads, Ingelstads, Ljunits, Oxie, Vemmenhögs, Skytts (före 1599 och efter 1605), Torna (efter 1597) och Järrestads (1597–1627) härader;

Halmstadgård: Halmstad härad och från 1599 Årstad härad;

Varbergs län: Faurås, Fjäre, Himle och Viske härader.

Denna uppställning återges enbart för att bringa en ungefärlig uppfattning om länsindelningen i Skåneland, vilket i detta sammanhang får anses tillräckligt. Länen var nämligen ingalunda en gång för alla till området eller omfånget begränsade och bestämda.

Två år senare fick "Lunde domkyrkios och Stadz Instrumentister" samma slags privilegium då stads- och domkyrkomusikanten *Magnus Keddell* ansökte om att "bliwa maintenerade widh dhen gamble Sedwahnligheeten, att ingen dher omkring, och i dhe districterne, hwilcke för detta i så mätto dijt lejdt hafwa, må bruka andra wid sine Bröllop, Barndoop och gästabudh, än dhem der i staden".⁶³ Fullmakten, som är daterad 1684:3/1, lästes upp på rådstugan i *Lund* (16/1), vid tingen i Torna (5/2), Frosta (7/5) och Färs

härader (14/5).⁶⁴ Det var alltså i dessa tre härader som privilegiet gällde. Torna härad tillhörde emellertid Malmöhus län och hade antagligen sedan länge tillhört malmömusikanternas revir, vilket gav upphov till en del osämja.⁶⁵ Bl.a. i en supplik till generalguvernören 1691:26/11 klagar Keddell särskilt på stadsmusikanterna i Malmö, som han menar gjorde anspråk på hela Malmöhus län, dvs. även Torna härad.⁶⁶ Detta härad tillföll sedermera dessa musikanter, då lundamusikanternas privilegium tycks ha upphört med Keddells död 1694.

Då stadsmusikanterna i övriga städer alltefterhand beviljas privilegium på landsbygden gäller detta inom hela länet. I intet av fallen hänvisas emellertid till någon tidigare praxis såsom skedde för malmömusikanternas del 1682. År 1692 beviljade generalguvernören R. von Ascheberg stadsmusikanten *Michael Zoll* privilegium på *Helsingborgs län*, som då omfattade samtliga ovannämnda fyra härader. Privilegiet medgav Zoll "obehindrat at få betiäna en hwar, som honom til Bröllop och hwarjehanda andre sammankompster behöfwer, uthan at någon fuskare sigh måå underståå, honom till preajudice och förfördehlande, hos någon at intränga sigh."⁶⁷ Michael Zolls länsprivilegier förnyades vid ett flertal tillfällen. Dels rutinmässigt då en ny generalguvernör tillträdde, dels på grund av frekventa förbrytelser mot privilegiet, vilka därmed påkallade en förnyad inskräpning av bestämmelserna.⁶⁸ Privilegierna kungjordes då vid respektive häradsting. I anledning av privilegieförnyelsen år 1700 finns sålunda följande noterat i Luggudde häradsrätts dombok:⁶⁹

"Stadzinstrumentisten i Helsingborg Michell Zoll inkom och upwiste för rätten hans Excell^{tes} H^r General Lieut:ⁿ och Gouverneuren Rehnschiölds fullmakt af d. 9 July innewaran-

de åhr, at han allena är berättigad att upwachta wid alla samqwämber öfwer heela Helsingborg lähn och åtniuta de spelemanspenning' som för des möda honom skiäl. tillfalla böra, begärande fördenskuld at offentl; pålysas och wid 40 mks wite förbudat må, några fuskare honom till praejudice hädan efter att antaga, hwilcket Rätten skiäl' fann uppå hans begähran at pålysa och ad protocolum in teckna låta."

Efter Michael Zolls död 1714 vidarefördes ämbetet av änkan *Anna Rosina Zoll*, bl.a. tillsammans med sonen *Johan Lorentz Zoll*. Den 9 oktober 1716 meddelade guvernören Carl Gustav Skytte att sonen ärvde alla de privilegier fadern hade i Helsingborgstrakten.⁷⁰ Dessa privilegier – som förmodligen avsåg enbart landsbygden – fick alltså sonen innan han blev formellt antagen till stadsmusikant i Helsingborg, vilket skedde 1722.⁷¹ I februari 1724 konfirmerades privilegierna av guvernören C. G. Hård. Detta tillkännagavs på Helsingborgs rådhus samt på tinget i Luggudde härad.⁷² Eftersom Zolls privilegier enbart kungjordes i Luggudde härad, får förmodas att en dramatisk inskränkning av privilegiernas geografiska utbredning hade inträffat. Detta torde hänga samman med länsindelningen 1719, då Bjäre samt Norra och Södra Åsbo härader överfördes till Kristianstads län. Att denna inskränkning blev permanent visas av nästa privilegiekonfirmation, den 3 februari 1737, som också enbart upplästes vid tinget i Luggudde härad.⁷³ Den nu senast kända privilegiebekräftelsen svarade landshövdingen Carl Georg Siöbladh för den 26 oktober 1741.⁷⁴

Stadsmusikanten i *Kristianstad* fick inte landsbygdsprivilegium förrän 1735.⁷⁵ Områdesmässigt omfattade det då Villands, Gärds och Västra och Östra Göinge härader, dvs. praktiskt taget det gamla Kristianstads län enligt ovan före

den nya länsindelningen 1719. Men redan år 1701 hade den i föregående avsnitt omnämnde stadsmusikanten Olof Swensson och dennes gesäll Anders Bang tillsammans med organisten Frans Rask uppvaktat magistraten med en skrivelse i vilken de ber att få magistratens stöd och rekommendation för landsbygdsprivilegier.⁷⁶ Deras skrivelse är ett mycket talande exempel på hur stadsmusikanternas yrkessituation kunde te sig och vilka bevekelsegrunder man kunde ha för att utöka sitt rent geografiska yrkesområde:

"Såsom wij beklageligst måste förnimma, huruledis wåhre fortienster och inkomster een tijdh efter den andre mehr och mehr aftaga och förminskas, Ity att een hoper här omkring på landet sig uppehållande bonde-Spehlmän, wijd åtskillige, och som offtast förnämste Adel= Präste och fogde Bröllopen, samt Barnsöhl och andra Conventer sig inträngia, och alltså, tvärt emot nästan alle Stadzmusicanters eenskiljte förmån här i Skåne, förtaga att genom slijke sinc obillige upwachtningar, de ringa accidentier hwar af wij nästan endast måste hafwa vårt uppehälle, ty när wij framföra wåre stora skatter och swåra utgiffter emot wår fast ringa Löhn, så wet Gudh at öfwerskättet blir mycket ligit till att uppehålla sig mäd hustru och barn af, då däremot det Folckeslagit knapt weeta af några prehsurer. Och såsom wij entel. hafwa fattat det Sinnet, sådant vårt usle tillstånd högwählborne H' Öfwersten och Vice Gouverneuren i diupsta ödmukheet at föredraga, och därjempte Supplicando anhålla om des höggunstige resolution, at sådanna bondespehlmäns intrång måtte hämmas och wij deremot måtte få niuta samma privilegier som StadzMusicanterne i Malmö och andra Städer hafwa at hugna sig af; Fördhen skull äro wij föränlättna, med denna wår ringa Suppliche hos wåra höggunstige Herrar Borgemästare och Rådth att göra en ödmuk ansökning, de täcktes wåra slåta wilkor ansee mäd wahnlig Gunst och godheet, medelst hwilcken der icke allenast altijd fött sitt anförtrorde Borgerskap tillijka mäd hwar och een Stadzbetiänt wed sina skåhliche förmån at maintenera, uthan och effter yttersta förmåga at uphielpa, och i anledning där af

meddehla os een recommendation till hög-
wählb^{ne} H^r Öfwersten och vice Gouverneuren
på det wij af des Krafft måge giöra os så
myckit säkrare hopp om vår Suppliques guns-
tige bejakande [. . .]

Christianstad d. 21 Augustj
1701

Oloff Swensson Frantz Rask Anders Bang"

Alltför små inkomster och en – som de
ser det – otillbörlig konkurrens av bonde-
spelmän är musikanternas huvudargu-
ment. De är också medvetna om att musi-
kanterna i Malmö och andra städer besit-
ter privilegium på landsbygden. Denna
skrivelse lästes upp på rådstugan och be-
slut fattades om att bevilja musikanterna
en rekommendationsskrivelse till guver-
nören. Därefter upphör alla spår i källor-
na. Möjligt är att skrivelsen till guvernö-
ren aldrig blivit ivägsänd. Olof Swensson
och hans kolleger fick med hög grad av
sannolikhet heller aldrig sitt eftertraktade
privilegium. Därför talar att kristian-
stadsmusikanterna, med stadsmusikanten
Olof Kilberg i spetsen, år 1720 återkom
med en liknande skrivelse till magistra-
ten.⁷⁷ I denna hänvisas inte till tidigare
beviljat privilegium, något som hade varit
naturligt och som i andra städer tillhörde
de stående argumenten vid förnyelse-
ansökan. Inte heller denna gång lyckades
det. Först då Olof Kilberg på nytt 1735
ansöker tillstyrker landshövdingen.⁷⁸ Pri-
vilegierna meddelades då i viss mån på
andra premisser; bl.a. måste stadsmusi-
kanten betala att slags gärningsören.
(Om sådana se nedan under rubriken
Landsbygdens privilegierade häradsspel-
män.) Då ny stadsmusikant tillträdde i
början av 1740-talet fick denne inte över-
ta privilegierna. Landshövdingen avlog
ansökan med följande motivering: det
"lämnas i kronoalmogens frihet, at nyttia
i sine gästebud de musicanter, de sielfwa
åstunda".⁷⁹ Av detta kan vi förstå att

dess landsbygdsprivilegier på något sätt
måste ha ifrågasatts på vissa håll.

Stadsmusikanten *Johan Christian Bau-
ermeister* i *Ystad* fick privilegium i hära-
derna runt Ystad senast 1719. Dessa pri-
vilegier fick han ovanligt nog på kyrkorå-
dets tillskyndan. Till saken hör att Bauer-
meister inte avlönades av staden utan en-
bart av kyrkan. Men de kyrkoansvariga
var måna om att få behålla stadsmusikan-
ten, det magra arvodet till trots. Genom
att söka hjälpa Bauermeister med lands-
bygdsprivilegier räknade man med att få
behålla honom. I dec. 1719 skrev prosten
Haqvin Lacander tillsammans med en Jo-
nas Kråka bl.a. följande:

"Det har Stadz Musicanten Johan Christian
Bauermeister för kyrckiorådet här i Staden
påmint och andragit, det honom som måste
giöra upwachting med Musiqve i begge kyr-
ckiorna här sammastädes och till den ända,
wid denna frontia=orten, där så många för-
nähma resande fram och återpassera twenne
gesell' underhålla, som äre honom behielpeli-
ga, skall falla aldeles för swårt, så framt andra
fingo hädan effter giöra honom intrång uti
hans ämbete, och icke honom de förmåner
och friheter skulle blifwa effterlätne och för-
unta som af gamla tider des antecessorer uthi
samma konst och förrättning uthi districtet
häromkring staden ägt och äthniutit hafwa
[. . .] hörsam ansökning, det Eders Excellen-
ce behagade honom wid en sådan frihet hand-
hafwa och stadfästa, så att icke någon af dem
som på ett eller annat speel lärdt antingen här
i staden ell' häromkring i Landt districtet, som
till Stadzens kyrkior och Scholan lyder, uthi
hans förrättning och musiqvens anställande
mätte giöra honom intrång [. . .]"⁸⁰

I denna skrivelse ges också en definition
på vad som menades med stadens "di-
strict": områden som lydde under skolan
och kyrkan. Stadsmusikanten fick således
privilegium i bl.a. de socknar i vilka skol-
ynglingarna årligen gjorde sina socken-
vandringar. Man kan räkna med att
denna ordning rått sedan lång tid tillbaka

Skånskt samkväm. Bondfolk omkring ett dukat bord. Oljemålning av Pehr Hilleström. Nationalmuseum.

(jfr. ovan Kristianstad). Guvernören Carl Gustaf Hård framhåller i sin bekräftelse att "såsom denna Stadsmusikanten Bauermeister emot en ringa lön måste wijd Bägge Kyrkiorna uthij Ystad upwachta så är intet mehr än Billigt at han wid den lilla extra ordinarie förtiensten så wähl uthij Staden som på landet när tillfälle gifwes Bibehållen hwarder."⁸¹

Från *Landskrona* föreligger en första ansökan vid en tidpunkt då en ordinarie stadsmusikant saknades. 1706 anhöll nämligen militärmusikern Ivar Boije för sig och sina kolleger om att "blifwa hiulplne att der hoos få något näring med Music hållande wid Bröllop och andre händelser i Landzcrona och dhe deromkring belägna härader".⁸² Ansökan tycks inte

ha beaktats. Ett par decennier senare bad den då nytillträdde stadsmusikanten *Jacob Steffani* magistraten att rekommendera honom hos landshövdingen, så "att iag privilegium kunde få, till upwarta utj 2^{ne} härader på Brölloper".⁸³ De härader som kunde komma ifråga var Rönneberga och Onsjö. Ej heller denne tycks ha fått gehör för sina önskemål.

Halland och Blekinge

Länen i Halland delades bitvis mellan stadsmusikanterna i *Halmstad* och Göteborg på 1690-talet.⁸⁴

Av städerna i Blekinge uppvisar enbart *Karlshamn* ett tillräckligt bärigt källmaterial för att kunna belysa hithörande spörsmål.⁸⁵ I december 1714 bad stadsmusi-

kanten i Karlshamn, *Daniel Andersson*, magistraten om hjälp att stävja obehörigt intrång i hans näring såväl inom som utom staden.⁸⁶ Han anhöll också om en rekommendationsskrivelse att bifoga en privilegieansökan ställd till landshövdingen. Hans önskemål härvidlag var "at ingen annan musicant, antingen hos Inwånare här i staden, eller Prästerskapet och andra Ståndspersoner i Bräkne och Listers härader, wid bröllop eller andra sammankomster, må tillståndas at musicera". Magistraten beslöt att förse Andersson med begärd rekommendation, särskilt som han ansågs skicklig i sitt yrke och var nöjd med en betalning som bedömdes skälig. Dessutom erinrade sig magistraten att den förra stadsmusikanten i Karlshamn, *Johan Meijer*, som nu var i Kalmar, tidigare hade haft sådant privilegium som Daniel Andersson nu begärde.

Några veckor senare meddelades på rådstugan att landshövdingen hade villfarit Anderssons ansökan. I enlighet därmed beslöt magistraten att utdöma ett vitesbelopp på 10 dl smt att betalas av dem som engagerade fuskare. Men landshövdingens beviljande gällde emellertid blott inom stadens hank och stör. Detta framgår av landshövdingen Olof Bondes skrivelse till magistraten den 20 dec. 1714.⁸⁷ Han finner det skäligt att Daniel Andersson erhåller privilegium inom staden, "men att Prästerskapet och andra Ståndspersoner å Landet skall vara förbiudna, att wid bröllop eller andra sammankomster ingen annan än mehrbem^c Stadz Musicant bruka, finner iag mig inte kunna förordna, förr än gifwes närmare efterrättelse om det som [. . .] härutinnan skall vara resolverat." Privilegierna för Jacob Meijer, som verkade som stadsmusikant i Karlshamn åren 1705–12, var enligt magi-

stratens uppgift givna av landshövdingen Berendt Mörner. I vad mån magistraten lyckades styrka detta förhållande för Olof Bonde är obekant. Daniel Andersson avled sommaren året därpå.⁸⁸ Hans efterträdare tycks inte ha fått särskilda landsbygdsprivilegier. Svårigheterna att bringa klarhet inom detta problemområde är avsevärda eftersom länsstyrelsens arkiv från denna tid skattat åt förgängelsen.

I vilket fall som helst kan man dock förmärka en viss motvilja mot att ge stadsmusikanten häradsprivilegier. Så tycks också fallet ha varit i t.ex. Kristianstad och Landskrona (mer härom nedan).

Av största vikt att notera i Daniel Anderssons ansökan är begränsningen i privilegiet: *ensamrätten avsåg enbart musicerandet för prästerskapet och andra ståndspersoner*. Var det möjligen så att stadsmusikantprivilegierna generellt enbart omfattade dessa grupper? Inte i någon av de hittills kända privilegieskrivelserna för Skånelands stadsmusikanter återfinns före 1725 en sådan begränsning i klara ordalag. Kan den då möjligen ha varit underförstådd?

Landsbygdsprivilegiets avgränsningar⁸⁹

Ofta beskrivs stadsmusikanten som en musiker med privilegium (monopol) inom ett visst administrativt/geografiskt område.⁹⁰ Den geografiska avgränsningen är också på många håll väldokumenterad.⁹¹ Sämre ställt är det däremot beträffande t.ex. den tidliga och den sociala avgränsningen.

Ålades t.ex. alla medborgare inom ett visst administrativt/geografiskt område att ta hänsyn till musikantprivilegierna? Ja, håller man sig inom stadens gränser torde det vara uppenbart att endast borgerskapet "och andra ståndspersoner"

hade skyldighet att anlita stadsmusikanten.⁹² Övriga befolkningskategorier ägde rätt att engagera vilka musiker som helst. Men fanns liknande begränsningar till särskilda befolkningsgrupper även i fråga om landsbygdsprivilegierna? Eller hade var och en som bodde på landsbygden skyldighet att åtminstone först fråga stadsmusikanten om han kunde åta sig spelningen eller ej, t.ex. vid bröllop?

Den tidliga och geografiska avgränsningen

Den rumsliga utbredningen av stadsmusikanternas privilegium i Skåneland följde som ovan antytts i regel den äldre länsindelningen. Den tidliga utbredningen är betydligt mer svårångad. När började resp. slutade privilegiet att gälla på olika håll? Särskilt bestämningen av det senare erbjuder stora problem. I uppställningen nedan har den principen tillämpats, att privilegiet har förutsatts gälla så länge som den senast kända privilegierade musikanten levde. Denna tid kan vara snålt tilltagen eftersom privilegierna kan ha övergått till hans efterträdare mer eller mindre automatiskt.

Det är heller inte alldeles lätt avgöra om en bevislig privilegieansökan blivit tillbakavisad eller om det enbart rör sig om en lucka i källmaterialet, därför att ansökans vidare behandling inte kan spåras i källorna. Av de Skånestäder som höll sig med stadsmusikanter är det enbart en – *Landskrona* – som tydligen inte vid någon tidpunkt synes ha haft en landsbygdsprivilegierad stadsmusikant. Följande uppställning med tillhörande karta må sammanfatta privilegiets utbredning i tid och rum så långt som kunskapsläget för närvarande medger. En viss brokighet kan konstateras. Man får

då inte glömma bort att Skåneland under den här tidsperioden var ett av landets mest härjade provinser. Politisk oro och skiftande förvaltningsprinciper torde ha bidragit till att denna typ av privilegieförläningar kom att präglas av ryckighet och oenhetlighet.

Stadsmusikanterna i:

Halmstad: enl. landshövdingeresolution dat. 1691:20/9 områdena söder om Varberg. Från 1692 föreligger en ansökan om privilegium i hela Hallands län.⁹³ (Saknas på kartan.)

Helsingborg: Luggudde, Bjäre samt Norra och Södra Åsbo härader (1692–1719); efter 1719 enbart Luggudde härad fram till 1770.⁹⁴

Karlshamn: Bräkne och Listers härader (indirekt bestyrkt, ca 1705–1714).⁹⁵

Kristianstad: Gärds, Villands samt Östra och Västra Göinge härader (1735–1737).⁹⁶

Landskrona: Onsjö och Rönneberga härader (obestyrkt, 1720-talet).⁹⁷

Lund: Torna, Frosta och Färs härader (1684–1694).⁹⁸

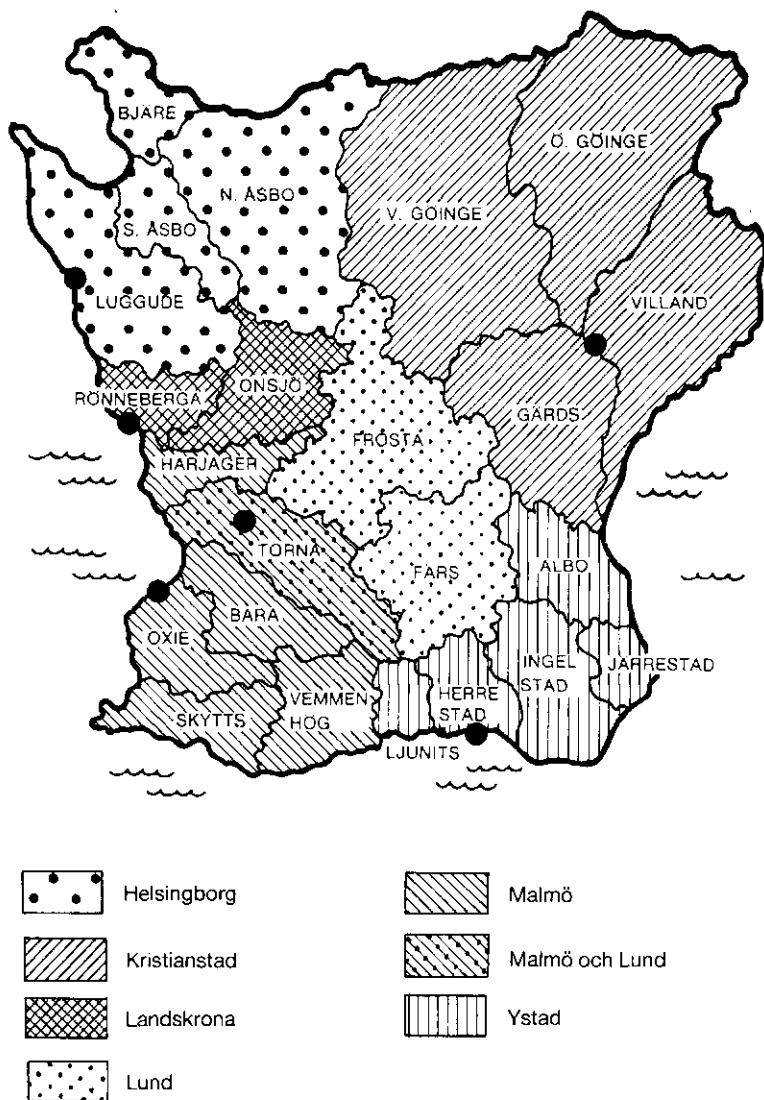
Malmö: Oxie, Skytts, Vemmenhögs, Torna, Bara och Harjagers härader; privilegiet tillkommet under dansk tid; torde ha varat in på 1770-talet.

Ystad: Ljunits, Herrestad, Ingelstad och Järrestad härader; bestyrkt från 1719 till ca 1730, men sannolikt tillkommet tidigare.⁹⁹

Se karta på följande sida.

Den sociala avgränsningen

Redan år 1703 skrev stadsmusikanterna i *Malmö* till biskopen i Lund och klagade

Karta över Skåne, visande i vilka hänader stadsmusikanterna hade privilegium på musikutövningen. Ritad av Ulla Berander, Helsingborg.

över ett flertal fall där prästerskapet anlitat militärmusiker till sina gästbud i stället för stadsmusikanterna.¹⁰⁰ Biskopen kunde härvidlag inte vidta några legala åtgärder eftersom stadsmusikanterna inte stod under dennes jurisdiktion. Detta har säkerligen heller inte förväntats av de klagande. Tanken har i stället varit den

att biskopen skulle uppmana eller vädja till sitt prästerskap att inte engagera andra musiker än dem som privilegierats av guvernören. I musikanternas skrivelse heter det bl.a. att "emedan bemälte Skallmejblåsare alldeles sådant inte akta, utan woro för kort tid sedan i Bara Prästegård på bröllop, nu äro de på Bröl-

lop i Gryndby Prästegård, och elljest äro om tre veckors tid betingade till Giesie Präste-Bröllop.”

Det var bröllopen i prästgårdarna som stadsmusikanterna var måna om att bevaka. Prästerskapet hade resurser att betala för musiken; allmogen måste ha varit sämre lottad i det avseendet. Därmed ter sig stadsmusikanternas privilegium i ett helt län rimligare: musikanternas privilegium gällde i praktiken antagligen inte *alla* gästabud på landsbygden, utan enbart dem som arrangerades av prästerskapet och andra ståndspersoner. I varje fall tycks det vara så, att det endast var tillställningar hos dessa grupper som stadsmusikanterna förmådde och kanske ville bevaka.

I detta lilla befolkningsskikt fanns av allt att döma också en efterfrågan på skolade musiker från staden. Börje Hanssen har i sin socialantropologiska studie över Österlen under 1600- och 1700-talet visat på viktiga samband mellan framförallt landsbygdens prästerskap och städernas borgerskap. Han framhåller bl.a. att det som ”gjorde skillnaden så stor emellan prästen och bonden var ändå inte rent ekonomiska ting, utan det väsentliga var de attityder och aktivitetsprodukter, som ståndspersonen lade sig till med eller uppfostrades till.”¹⁰¹ Att man därför föredrog stadsmusikanternas mer ”konstmusikaliskt” inriktade repertoarer framför allmogespelmännens låtar är inte svårt att förstå.

I Danmark tycks vid den här tiden stadsmusikanternas privilegium även ha omfattat allmogebefolkningen. Men där – och även i Tyskland – utbildades ett förpaktning- eller arrendesystem, som innebar att stadsmusikanten lejde bort delar av sin räjong till andra oprilegierade musikanter.¹⁰² På så vis blev det möjligt att ombesörja musicerandet även för allmogen i stadsmusikantens regi. Ett sådant

fast etablerat förpaktningssystem har inte kunnat spåras i Skåneland.

Malmömusikanternas privilegier konfirmerades på nytt vid ett flertal tillfällen efter 1682. Första gången som begränsningen till ståndspersoner framhålls i klartext är i guvernören Carl Gustav Hårds privilegiebekräftelse 1725.¹⁰³ Här framhålls att ”stads Instrumentisterne och Musicanterne” *Jonas Brun* och *Bengt Lidner* supplikando besvärat sig över att ”så på landet som i staden skall wid brölloper och flera dylika samqwäm hos ståndspersoner och andra tillfogas stort intrång och afbräck”. Av den formuleringen kan man förnimma att denna inskränkning till ståndspersoner redan gällde. Med uttrycket ”andra” avses här med stor sannolikhet andra med ståndspersoner jämställda individer.

Slutklämmen i Carl Gustav Hårds privilegiebekräftelse delger oss att kronobefallningsmännen i berörda härader hade ”at bibehålla stadz Instrumentisterne och Musicanterne *Jonas Brun* och *Bengt Lidner* wid ofwannämnde wälfångne Privilegier och göra dem handräckning utj alla måhl som den af dem kan fordras noga tillseendes at icke någon må understå sig här emot att bryta, eller här i staden samt ber^{de} härader utom dem betiena någon Ståndsperson med Musique.”

Samma formuleringar återkommer i landshövding Johan Cronmans privilegiebekräftelse 1737.¹⁰⁴

Vem räknades då till kategorin ståndspersoner? Den vanligaste betydelsen av ordet ståndsperson under aktuell tid blev, enligt S. Carlsson, att beteckna en person som höjde sig över de breda folklagren.¹⁰⁵ Denna tolkning av ”ståndspersoner” är den mest rimliga beträffande de handlingar som anförs i vår framställning; ståndspersoner ställs i ett slags motsats till allmogen.

I den senaste av de nu kända privilegiekonfirmationerna för stadsmusikanterna i Malmö, daterad den 4 nov. 1741, är ordalydelsen ytterligare preciserad.¹⁰⁶ Stadsmusikanterna skulle utan "förfång af Musicanterne i dhe smärre Städerna, häradszpelmän, fuskare med Musique betiäna Ståndspersoner och andra, utom allmogen;" Det sista, "utom allmogen", är i konceptboken tillagt i efterhand. Bakgrunden till denna precisering står med hög grad av sannolikhet att finna i det faktum att de i citatet omnämnda *häradsspelmännen* vid den här tidpunkten började förekomma allt mer. Dessa blev nämligen i första hand allmogens spelmän.

Landsbygdens privilegierade häradsspelmän

Häradsspelmän kan källmässigt beläggas från ca 1730. Deras privilegium kan särskiljas från stadsmusikanternas enligt följande schematisering:

Stadsmusikantens läns- och häradsprivilegier. Dessa privilegier utfärdades av guvernör/landshövding, ibland efter särskild rekommendation från stadens magistrat. Privilegierna krävde inte någon pekuniär motprestation från musikanternas sida i form av garningsören eller dylikt. Tvärtom ansågs de självklart tillhöra stadsmusikantbefattningen. Geografiskt omfattade privilegierna flera härader.

Häradsspelmansprivilegier. Privilegium på musicerande inom ett helt eller (vanligast) ett halvt härad kunde sökas av var och en som ansåg sig kunna sköta sysslan; någon utbildning i formellt avseende krävdes inte. I regel utsågs spelmannen på förslag från socknarnas förtroendemän. Distriktets kronobefallningsman utfärdade ett interimistiskt garningsbrev som sedan konfirmerades av landshövdingen. Som motprestation skulle häradsspelmannen betala s.k. garningsören till kronan. Rent organisatoriskt är häradsspelmännen jämförbara

med de s.k. sockenhantverkarna. De förra benämns i källorna även sockenspelmän.

Båda typerna av privilegier fanns sida vid sida under en stor del av 1700-talet. Härads- och stadsmusikantens privilegier kunde innehålla även av stadsmusikanter, särskilt under ett övergångsskede ca 1730–1750, ett problemområde som jag dock väljer att penetrera i annat sammanhang.

Denna uppdelning av den privilegierade musikutövningen för allmoge resp. ståndspersoner förankrades i musikanternas allmänna medvetande och fick också sin praktiska tillämpning vid beviljandet av privilegier. Så anhöller t.ex. år 1742 hautboisten *Nils Malm* vid Malmö garnison om att få bli häradsspelman i Oxie och Skytts härader och få "betiena menige allmogen med music på deras gillen när det åstundas".¹⁰⁷ Han uppger i sin skrivelse att han tjänat som hautboist vid Malmö garnison sedan 1712 och att han vid denna tid också deltagit i stadsmusiken. Som skäl för sin ansökan angav Malm dels att en omorganisering inom militären nu kraftigt hade minskat hans försörjningsmöjligheter, dels att han bl.a. på grund av dålig syn hyste föga hopp om att få tjänst inom stadsmusikantämbetet. Landshövdingen fann dock bäst att låta stadsmusikanterna i Malmö ge sina synpunkter på denna ansökan, med hänsyn till deras privilegium i de två häraderna.¹⁰⁸ Strax inkom Jonas Brun tillsammans med *Gottfried Hellmuth* med följande besked till landshövdingen:

"[. . .] så wijda Eders höga Nåd tackes hielpa honom till detta lilla understöd i dessa ofwannembde härader at få bruka sig med spelande hos menige allmogen eller på Lande Gillen så är thenne Stadszens Musicanter inthet der emot utan una honom så som warit i många Åhr wär

kammerat det gärna, dock med förbehåll at oss utj våra i Nåder förunte Privilegier intet ingrep sker som lyder på alla ståndz personers bröllop och Collationer;”

Nils Malm beviljades fullmakt.¹⁰⁹

Avslutning

Från stadsmusikanternas sida rådde alltså ingen oklarhet över vems privilegier som gällde var; den skånska landsbygden rymde både stadsmusikanter och häradsspelmän.¹¹⁰ Stadsmusikanterna har sannolikt heller inte sett häradsspelmännen som ett slags presumtiva farliga konkurrenter. Tvärtom gynnades och befästes hela privilegiesystemet genom häradsspelmännen; musicerandet på landsbygdens gillen och kalas kom under ännu bättre kontroll.

Den begränsning av stadsmusikanternas landsbygdsprivilegium som här beskrivits kan därför också sägas ha bidragit till att privilegiet kunde bibehållas i den utsträckning som faktiskt blev fallet. Och i ljuset av det ovan sagda förefaller heller inte stadsmusikanternas landsbygdsprivilegium så praktiskt oöverstigit och orealistiskt som t.ex. Alander velat göra gällande.¹¹¹

Att häradsspelmän kom att förordnas i stort sett i Skånes samtliga härad utgör ett starkt stöd för att stadsmusikanternas landsbygdsprivilegium även i övriga Skånelandsstäder efter hand, i den mån så redan inte varit fallet, explicit begränsades till ståndspersoner.

Ett undantag finns dock: stadsmusikanten i Helsingborg. Genom den nya länsindelningen 1719 förlorade denne 3/4 av sin räjong (Bjäre samt Norra och Södra Åsbo härad) till Kristianstads län. Kvar fanns enbart Luggudde härad. Antagligen som ett slags kompensation för detta

omfattade stadsmusikantens privilegium i detta härad både ståndspersoner och allmoge. Här förordnades heller inte någon häradsspelman förrän mot slutet av 1700-talet.

Förkortningar

KLNM	Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid
LLA	Landsarkivet i Lund
MGG	Die Musik in Geschichte und Gegenwart
MSA	Malmö stadsarkiv
STM	Svensk tidskrift för musikforskning
VLA	Landsarkivet i Vadstena

Notförteckning

⁵¹ Omedelbart efter freden i Roskilde 1658 inrättades ett generalguvernement över Skåne, Halland, Blekinge och Bornholm. Huvudskillnaden mellan generalguvernör/guvernör å ena sidan och landshövding å den andra var att den förre även var militär överbefälhavare. Bitvis sorterade också Göteborgs och Bohus län under den skånske generalguvernören. 1693 upphörde Skånska generalguvernementet. Då bildades istället ett guvernement över enbart Skåne (om guvernementens organisation och källbestånd se A. Erlandsson 1967, *Skånska generalguvernementet 1658–93 och dess arkiv, passim*).

⁵² MSA, *Malmö rådhusrätt*, Flaa:2, skrivelsen dat. 1665:25/10.

⁵³ *Kancelliets Brevböger 1640–51*, 1950, s. 473.

⁵⁴ *op.cit.*, 1609–15, 1916, s. 756 f.

⁵⁵ *Ibid.*, s. 770 f.

⁵⁶ *op.cit.*, 1640–41, s. 580.

⁵⁷ *op.cit.*, 1642–43, 1957, s. 288.

⁵⁸ *op.cit.*, 1627–29, 1929, s. 275.

⁵⁹ LLA, *Landskrona, magistraten* AIIIa:1, 1663:23/4; *Helsingborg, magistraten* B III:1, 1668:14/5.

⁶⁰ LLA, *Skånska gen. guvernementskansliet*, DIVE:23. Handlingen bilagd en supplik från stadsmusikanten Anton Stohlberg.

⁶¹ Det framgår av de följande förnyelserna av privilegiet, som i regel skedde då en ny guvernör tillträdde.

⁶² K. Erslev 1885, *Danmark-Norges Len og Lensmaend*, s. 2 f.

⁶³ *Skånska generalguvernementskansliet*, DIII 1:2.

⁶⁴ Den version av fullmakten som bevarats i guvernementsarkivet är en kopia gjord i samband med en konfirmation av privilegierna i nov. 1688. Kopisten har av misstag skrivit fel årtal – 1688 istället för 1684 – vid datumangivelsen för publiceringen vid Frosta och Färs häradssting.

⁶⁵ Keddell framförde klagomål till generalguvernören vid två tillfällen – 1688 och 1691. Vid det första tillfället konfirmerades privilegiet (1688:23/11); om så skedde även andra gången har inte gått att belägga (*Skånska generalguvernementskansliet*, DIII:2).

⁶⁶ Oklarheter och missförstånd torde ha uppstått på grund av fullmakternas vaga bestämning av det geografiska området: distrikt tillhöriga Malmö resp. Lund. Stadsmusikanterna i Malmö har säkerligen uppfattat Torna härad som tillhörigt deras råjong, då häradet tillhörde Malmöhus län. Å andra sidan ligger Torna härad i omedelbar anslutning till Lund.

⁶⁷ LLA, *Skånska generalguvernementskansliet*, A:85, koncept 1692:3/8. Redan i den av magistraten utställda fullmakten på stadsmusikantssysslan antyds att Zoll – genom en rekommendation från magistraten – bör få "frijheet utij Helsingborghs Lähn at betiene gått folck som behöfwer honom till Brölluper och elliest andra samqwäm förutan fuskares intrång at upwachta." (Magistraten, BIII:3, 1692:3/7).

⁶⁸ Länsprivilegierna konfirmerades 1696:30/1 av guvernören Otto Wellink (*Skånska guvernementskansliet*, BII:3); 1700:9/7 av guvernören Carl Gustaf Rehnshöld (*Skånska guvernementskansliet* D III:10, bilaga till skrivelse 1701:18/9 från helsingborgsmagistraten); 1707:16/10 av guvernören Magnus Stenbock (*Skånska guvernementskansliet*, AII:4. Resolutionen lästes upp på Helsingborgs rådhus 1707:19/10, magistraten ser. AI).

⁶⁹ LLA, *Luggudde häradsrätt*, AIIa:10, 1700:12/11, s. 382. Zolls privilegier pålystes också vid *Norra Åsbo häradsrätt* (AIIa:8, 1700:2/10) och vid *Södra Åsbo häradsrätt* (AIIa:5, 1700:15/10).

⁷⁰ LLA, *Helsingborg, magistraten*, FI:46, Avskrifter av tidigare privilegier bifogade handlingar exhib. i juni 1742. Skyttes beslut fattat den 9 oktober 1716. Resolutionen tycks saknas i guvernementskansliets arkiv.

⁷¹ *Magistraten*, BIII:11, 1722:5/12.

⁷² *Magistraten*, AI:24, 1724:13/4. På tinget i Luggudde kungjordes privilegierna 1724:1/11. Privilegieskrivelsen har inte kunnat uppdragas i guvernementskansliets arkiv.

⁷³ Luggudde härads dombok saknas för detta år, men enligt uppgift helsingborgsmagistratens hand-

lingar (FI:46) kungjordes privilegiet därstädes 1737:16/2. Landshövdingen Johan Siöholm hade då bekräftat privilegierna 1737:3/2. I magistratens dombok anmäls ärendet 1737:12/2 (AI:39).

⁷⁴ LLA, *Helsingborg, magistraten*, FI:46, skrivelse från Johan Lorentz Zoll 1742:19/6.

⁷⁵ LLA, *Kristianstads läns landskansli*, AI:12, 1734–35, s. 262.

⁷⁶ LLA, *Kristianstads stadsarkiv, magistraten*, AIII:12, 1701:21/8; suppliken i FIa:58.

⁷⁷ LLA, *magistraten*, AIIa:24, 1720:10/9; suppliken till magistraten i FIa:118.

⁷⁸ LLA, *Kristianstads läns landskansli*, AI:12, 1734–35, s. 262.

⁷⁹ LLA, *Kristianstads läns landskansli*, AII:16, 1742:27/9

⁸⁰ LLA, Ystad, *S:ta Maria församl.*, OIII:1, skrivelsen daterad 1719:4/12.

⁸¹ LLA, *Kristianstads läns landskansli*, kopia av skrivelsen i DI:30.

⁸² LLA, *Skånska guvernementskansliet*, DIVc:17, skrivelsen odat., men tillkommen trol. 1706 enl. arkivordnaren.

⁸³ LLA, *Landskrona, magistraten*, FIa:26, Exhib.dat. 1725:2/10.

⁸⁴ LLA, *Skånska gen. guvernementskansliet*, DIVc:10, 1692–93. Göteborgs och Bohus län inrymdes tidvis i det Skånska generalguvernementet.

⁸⁵ G. Andersson 1988, *Stadsmusikanterna i Karlshamn under 1600- och 1700-talet* (Carlshamniana 1988), *passim*.

⁸⁶ LLA, *Karlshamns stadsarkiv, magistraten*, AIIa:11, 1714:1/12.

⁸⁷ LLA, *magistraten*, EI:13, Exhib. dat. 20/12 1714.

⁸⁸ LLA, *magistraten*, AIIa:12, 1715:21/3.

⁸⁹ På grund av källmaterialets omfång och komplexitet har studien i det följande geografiskt i huvudsak måst begränsas till Skåne.

⁹⁰ Se t.ex. art. *Stadsmusikanter i Sohlex*/2.

⁹¹ Härtill anförda arbeten i G. Andersson 1984, *Stadsmusikantväsender i Europa* (STM 66, s. 91–101), s. 99 f.

⁹² "Borgerskapet" används här i vid mening; även ståndspersoner (t.ex. de juridiskt skolade magistratspersonerna) som inte ägde hurskap räknas hit.

⁹³ *Skånska generalguvernementskansliet*, DIVc:10.

⁹⁴ *Skånska generalguvernementskansliet*, A:5, 1692:3/8; *Helsingborg, magistraten*, AI:39, 1737:12/2.

⁹⁵ *Karlshamn, magistraten*, EI:13, Exhib.dat. 1714:20/12.

⁹⁶ *Kristianstads läns landskansli*, A:12, s. 262.

⁹⁷ *Landskrona, magistraten*, FIa:26, Exhib.dat. 1725:2/10.

⁹⁸ Skånska guvernementskansliet, DIII 1: 2.

⁹⁹ Kristianstads läns landskansli, DI:30, kopia av fullmakten.

¹⁰⁰ LLA, Lunds domkapitel, EIIIa: 14, 1703: 23/9.

¹⁰¹ B. Hanssen 1952, *Österlen. En socialantropologisk studie*, s. 416.

¹⁰² Muntlig uppgift från O. Kongsted, Köpenhamn; härtill H. W. Schwab 1972, (utg.) *Das Fennahmebuch des Schleswiger Stadtmusikanten Friedrich Adolph Berwald*, s. 29 ff.

¹⁰³ LLA, Malmöhus läns landskansli, DIVa: 87, 1725: 25/3.

¹⁰⁴ *Ibid.*, 1737: 15/3.

¹⁰⁵ S. Carlsson 1973, *Ståndssamhälle och ståndspersoner*, 2 uppl., s. 17 ff. Carlsson ger här belysande exempel på ordets flertydiga användning i dåtidens

språkbruk. Förutom prästerskapet utgjordes de viktigaste grupperna bland ståndspersoner civila och militära ämbetsmän samt icke-adliga godsägare.

¹⁰⁶ Malmöhus läns landskansli, AIIa: 18.

¹⁰⁷ Malmöhus läns landskansli, DIVa: 106, Exhib.dat. 1742: 11/5.

¹⁰⁸ Malmöhus läns landskansli, AIIa: 3, 1742: 11/5. Stadsmusikanterna skulle inkomma med sitt utlåtande inom 8 dagar, annars utdömdes ett vitesbelopp på 5 dl smt.

¹⁰⁹ *Ibid.*, 1742: 27/5.

¹¹⁰ Malm antogs till häradsspelman enl. protokollfört beslut 27/5 (AII: 3, 1742).

¹¹¹ B. Alander 1942, *Stadsmusiken i Malmö under 1600- och 1700-talet*, s. 39.

DE SKÅNSKA LANDSKAPENS HISTORISKA OCH ARKEOLOGISKA FÖRENING bildades 1866. Föreningen är en samlingspunkt för en historiskt och arkeologiskt intresserad allmänhet.

Föreningen har utgivit Samlingar till Skånes historia, fornkunskap och beskrifning (1868–1873), Samlingar utgifna för De skånska landskapens historiska och arkeologiska förening (1874–1880), Skånska samlingar (1894–1897) samt Historisk tidskrift för Skåneland (1901–1921).

1961 började föreningen utge ALE, Historisk tidskrift för Skåneland. Första året utkom ett häfte och 1962–1976 tre häften årligen. Fr.o.m. 1977 utkommer fyra häften årligen. 1990 inträdde landsarkivet i Lund som medutgivare. Tidskriften utges med bidrag från Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet (HSFR).

Brev och manus till redaktionen adresseras till redaktionssekreteraren, arkivarie Bengt Danielson, Landsarkivet, Box 2016, 220 02 Lund.

Medlem i föreningen erhåller tidskriften kostnadsfritt.

Årsavgiften för 1991, 75 kronor, kan insättas på postgirokonto nr 24 68 31-2, De skånska landskapens historiska och arkeologiska förening.

Äldre häften av tidigare utgivna tidskrifter kan beställas hos skattmästaren, arkivarie Göran Larsson, Landsarkivet, Box 2016, 220 02 Lund.

EFTERTRYCK, helt eller delvis, medges endast efter redaktionens särskilda tillstånd.

Föreningens styrelse:

Länsantikvarie Carin Bunte, Malmö, ordf., landsarkivarie Anna-Christina Ulfspärre, Lund, v.ordf., arkivarie Anders Persson, S. Sandby, sekr., arkivarie Elisabeth Reuterswärd, Lund, v.sekr., arkivarie Göran Larsson, Lund, skattmästare, samt professor Hans Andersson, Lund, professor Nils-Arvid Bringéus, Lund, professor Erik Cinthio, Lund, museiråd Torkel Eriksson, Helsingborg, docent Siegrun Fernlund, Asmundtorp, högskolelektor Gert Jeppsson, Lund, docent Hjördis Kristenson, Lund, professor Lars Larsson, V. Nöbbelöv, docent Nils Lewan, Lund, länsmuseumchef Bengt-Arne Person, Varberg, länsantikvarie Björn Petersen, Halmstad, docent Sten Skansjö, Lund, länsantikvarie Leifh Stenholm, Karlskrona, professor Sven Tägil, Lund, läroverksadjunkt Curt Widenborg, Ronneby, Hedersledamot: professor Jörgen Weibull, Göteborg.

